

Dives in misericordia

II. JÁNOS PÁL PÁPA

**DIVES IN
MISERICORDIA
KEZDETŰ
ENCIKLIKÁJA**

**SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1981.**

**A HIVATALOS LATIN SZÖVEGBŐL FORDÍTOTTA
DR. DIÓS ISTVÁN
ISBN 963 360 119 3 összkiadás
IBSN 963 360 152 5 III. kötet**

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

ELSŐ RÉSZ

AZ ISTENI IRGALOM MINT FELSZÓLÍTÁS

1. Krisztus szava az Utolsó Vacsorán
2. Az enciklika célja: Krisztusban megmutatni az "irgalom Atyját"
3. Az Egyház az irgalom Istenéhez vezeti az embert
4. A teocentrikus és az antropocentrikus szemlélet összetartozása
5. Krisztus "elmagyarázta" nekünk Istent
6. Krisztus láthatóvá tette az irgalom Atyját
7. A mai ember nem érti az irgalom fogalmát
8. A világ veszélyeztetett állapota
9. Az irgalom felszólítás az Egyház felé
10. Könyörögnünk kell az irgalomért

MÁSODIK RÉSZ

AZ ISTENI IRGALOM KINYILATKOZTATÁSA

I. KRISZTUS KINYILATKOZTATJA ISTEN IRGALMÁT

11. Kinyilatkoztatását elsősorban a "szegények" értik
12. Irgalmassága tanúság messiási küldetése mellett
13. A messiási irgalom tettekben fejeződik ki
14. Krisztusban megtestesült az isteni irgalom
15. Prédikációinak fő témája az irgalom
16. Az isteni irgalom tény és törvény
17. Krisztus az irgalom kinyilatkoztatása és mintaképe

II. AZ IRGALOM KINYILATKOZTATÁSA AZ ÓSZÖVETSÉGBEN

18. Az isteni irgalom Izrael számára tapasztalat volt
19. A szövetség megszegése és az isteni irgalom
20. Isten irgalma erősebb, mint a nép bűnei
21. A szorongatott ember az irgalomhoz menekül
22. A kivonulásban megtapasztalt irgalom
23. A hitszegés megbocsátása
24. Az irgalom megmutatkozása Isten és népe kapcsolatában
25. Az irgalom a zsoltárokból
26. Az irgalom az Úr és népe közötti párbeszéd lényege
27. Az irgalom személyes megtapasztalása a bűnbánatban
28. Az igazságosság és az irgalom összetartozása Istenben
29. Az irgalom végighúzódik az üdvtörténeten

III. AZ IRGALOM KINYILATKOZTATÁSA AZ EVANGÉLIUMBAN

30. A Magnificat és a Benedictus
31. A tékozló fiú példabeszéde

32. A tékozló fiú bűne az ösbűnnek is képe
33. A tékozló fiú bűne a személyes bűnöknek is képe
34. A bűnben a személyes méltóság veszett el
35. A tékozló fiú hazatérésnek igazi oka
36. A tékozlás bűne az atyát is sértette
37. Az atya alakja Istent mint Atyát képviseli
38. Az atya örömeinek forrása
39. Az atyai irgalom fölemel és visszaadja az elveszett fiúi méltóságot
40. Az irgalom közös értéktapasztalat
41. A megtérés a szeretet és az irgalom jele a világban

IV. AZ ISTENI IRGALOM MEGJELENÉSE A HÚSVÉT MISZTÉRIUMÁBAN

1. A keresztség mint az igazságosság és az irgalom jele

42. A megváltás megmutatja Isten hűségét és az ember méltóságát
43. A keresztség fordulat az irgalom kinyilatkoztatásában
44. Isten irgalmassága szeretetben fakad és benne hoz gyümölcsöt
45. Isten a keresztségben teszi tökéletessé a teremtést
46. A keresztség a szövetség jele is
47. Az utolsó szó a föltámadásé

2. Krisztus föltámadása mint az isteni irgalom kinyilatkoztatása

48. A keresztség ítélet a halál fölött
49. A végső beteljesedés alapja letéetett a húsvéti misztériumban
50. Ebben a világban a szeretet megnyilvánulása az irgalom
51. Krisztus irgalmat kér
52. Az irgalomra kötelező "édes törvény"
53. A húsvéti misztérium az irgalom kinyilatkoztatásának beteljesedése
54. A föltámadt Krisztus az irgalom forrása

3. Mária, az Irgalom Anyja

55. A Húsvétban a Magnificat próféciája is beteljesült
56. Mária részese az irgalom kinyilatkoztatásának
57. Tapasztalta és "kiérdemelte" az irgalmat
58. Istenanyasága teszi Máriát az irgalom eszközévé
59. A Zsinat tanítása Máriáról

HARMADIK RÉSZ

A MI VILÁGUNK ÉS AZ ISTENI IRGALOM

I. VILÁGUNK KÉPE

1. Korunk jellemző vonásai

60. Pozitív adatok
61. Nyugtalanító jelenségek a Zsinat idején
62. A mai helyzet

2. A korunkat fenyegető veszedelmek

63. A háború veszedelme
64. "Békés" veszedelmek
65. Kettős veszélyérzet
66. Szociális ellentmondások
67. A félelem orvoslási kísérletei

3. Az igazságosság a mi világunkban

68. Az igazságérzet növekedése

69. Az Egyház együttérez az emberekkel
70. Az igazságosság a gyakorlatban eltorzul
71. Az igazságosság önmagában nem elegendő
72. Korunk erkölcsi bajai

II. ISTEN IRGALMA AZ EGYHÁZ KÜLDETÉSÉBEN

1. Az Egyház feladata, hogy folytassa az irgalom kinyilvánítását

73. Vállalnia -- vallania, hirdetni és élnie -- kell az isteni irgalmat
74. Az irgalom jelenléte az Egyház imádságos és liturgikus életében
75. Az Egyház élete bizonyítja az irgalom nagyságát
76. Jézus Szíve az irgalom koncentrált kinyilatkoztatása
77. Az Eucharisztia és az isteni irgalom megtapasztalása
78. A bűnbánat szentsége és az isteni irgalom
79. Az Egyház hirdeti és vallja a megtérést
80. A megtérés nem átmeneti tett, hanem állapot
81. Az ökumenizmusnak is föltétele az irgalmas szeretet

2. Az irgalmas szeretet emberi gyakorlása

82. Az irgalmas szeretet gyakorlása kötelességünk
83. Aki irgalmas: ajándékoz és ajándékot nyer
84. Az irgalmasság tette mindig kölcsönös
85. Az irgalom és az igazságosság összetartozik
86. Az irgalom valósítja meg igazán az emberi összetartozást
87. A nemes emberi kapcsolatok feltétele az irgalom
88. Akiknek különösen is szükségük van az irgalmas szeretetre
89. A világ emberibbé tételéhez szükséges irgalom
90. Az irgalom a megbocsátásban ölt testet
91. "Miképpen mi is megbocsátunk"
92. A megbocsátó irgalom nem rombolja az igazságosságot
93. Az irgalom az igazságosság legnemesebb formája
94. Az Egyház köteles szolgálata az irgalmas megbocsátás
95. Az irgalom szolgálata szegénységet követel

BEFEJEZÉS

IMÁDKOZZUNK ISTEN IRGALMÁÉRT

96. Az Egyháznak könyörögnie kell az isteni irgalom elnyeréséért
97. Hirdetni kell a mai ember felé is az irgalmat
98. A megismert, gazdag tartalmú irgalomért könyörgünk
99. Az Egyház könyörgése minden ember javára szól
100. A nem hívőknek is meg kell érteniük az Egyház aggodalmát
101. Krisztus nevében, Máriával és a szentekkel együtt imádkozunk
102. Az Egyház azért él, hogy az irgalom jele legyen

Függelék

A Szentatya 1980. november 30-án, Advent első vasárnapján délben a következő szavakkal adta át az Egyháznak második enciklikáját, amely szorosan kapcsolódik az 1979. március 4-én kelt *Redemptor Hominis* enciklikához: "Ha hasonlattan akarunk élni, elmondhatjuk, hogy az Adventtel mindig újra kezdődik az emberi szívek zarándoklata Krisztus felé, aki kinyilatkoztatja nekünk az Atya és az Ő szeretetének misztériumát. Ezért óhajtottam nagyon, hogy Advent első vasárnapjához kapcsolódjék a *Dives in misericordia* enciklika megjelenése, melynek legfőbb célja, hogy az Atya szeretetére emlékezzen és emlékeztessen, amely Krisztus egész messiási művében megnyilvánult, világrajövetelétől kereszthaláláig és föltámadásáig... Az Egyháznak és a világnak szüksége van az irgalomra, melyben testet ölt az a szeretet, mely erősebb a bűnnél és mindenfajta rossznál, mely az embert földi élete folyamán behálózza." A pápa tanít: gondosan megszerkesztett teológiai traktátust ad kezünkbe, és komoly elmélkedésre serkent. Az enciklika minden sorában az elmélkedő, a világért atyaként aggódó pápa szava szól. Éppen ezért nemcsak a szöveggel kell találkozunk, hanem törekednünk kell arra is, hogy a pápával együtt elmélkedjünk az irgalomról.

II. JÁNOS PÁL PÁPA

TISZTELENDŐ TESTVÉREINEK, SZERETETT FIAINAK ÉS LEÁNYAINAK ÜDVÖZLETÉT ÉS APOSTOLI ÁLDÁSÁT KÜLDI!

ELSŐ RÉSZ

AZ ISTENI IRGALOM MINT FELSZÓLÍTÁS

Krisztus szava az Utolsó Vacsorán

1. "Irgalomban gazdag Isten" Ő,[1] akit Jézus Krisztus mint Atyát nyilatkoztatott ki, és az Ő Fiaként önmagában megmutatott nekünk és bizonyított előttünk.[2] Erre vonatkozóan emlékeztünkbe kell idéznünk azt a percet, amikor a tizenkét apostol egyike, Fülöp így szólt Krisztushoz: "Uram, mutasd meg nekünk az Atyát, és ez elég nekünk". Krisztus így válaszolt neki: "Oly sok ideje veletek vagyok, és nem ismertél meg engem?... Aki engem látott, látta az Atyát." [3] Ezek a szavak abban az utolsó beszédben hangzottak el, mellyel Krisztus búcsút vett övéitől a húsvéti vacsora kezdetén, melyet azon szent napok eseményei követtek, melyekben egyszer s mindenkorra meg kellett bizonyosodnunk arról, hogy "Isten,... aki gazdag az irgalomban, igen nagy szeretete miatt, mellyel szeretett minket, amikor még halottak voltunk a bűnök miatt, Krisztussal együtt életre keltett minket". [4] *Az enciklika célja: Krisztusban megmutatni az "irgalom Atyját"*

2. A II. Vatikáni Zsinat tanítását követve, s egyúttal szemmel tartva korunk különleges viszonyait, a *Redemptor Hominis* kezdetű enciklikát az emberről szóló igazságnak szenteltük. Ez az igazság a maga teljessége és mélysége szerint Krisztusban tárul föl előttünk. Most azonban, ezekben a kétséges és nehéz napokban egy másik és nem kevésbé jelentős igény arra késztet minket, hogy ismét ugyanabban a Krisztusban, a mi Urunkban fölfedjük az Atya arcát, aki valóban "az irgalmasság Atyja és a teljes vigasztalás Istene". [5] A *Gaudium et Spes* konstitúcióban ezt olvassuk: "Krisztus, az új Ádám... teljességgel megmutatja az embernek az embert, és föltárja előtte legnemesebb hivatását"; ezt pedig "az Atya és az Ő szeretete misztériumának" kinyilatkoztatásában teszi. [6] A Zsinat idézett szavai nagyon világosan tanúskodnak arról, hogy az embert természetének teljes méltóságában csak úgy lehet bemutatni, ha Istennel kapcsolatban látjuk az egész embert, s mindezt nem csupán fogalmilag,

hanem magának az életnek egészen reális dolgaiban. Mert az ember és végső hivatása az Atya és az Ő szeretete misztériumának kinyilvánítása által tárul föl Krisztusban.

Az Egyház az irgalom Istenéhez vezeti az embert

3. Ezen oknál fogva a jelen körülmények között javunkra válik, ha elemezzük ezt a misztériumot, mert az Egyház és korunk emberének sokféle tapasztalata készítt rá: oly sok emberi szív sürgető kérése, nemkülönben fájdalma és reménye, szorongása és várakozása követeli. Ezenkívül ha igaz az, amit a *Redemptor Hominis* kezdetű enciklikánkban meghirdettünk -- ti. hogy minden egyes ember az Egyház útja --, akkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, amire az Evangélium és a Hagymány következetesen figyelmeztet, hogy ezt az utat minden egyes emberrel egyenként kell végigjárnunk, úgy, ahogy Krisztus kijelölte, amikor önmagában kinyilatkoztatta az Atyát és az Ő szeretetét.[7] Valahányszor tehát Krisztus Jézusban az ember felé irányul ez az út -- mely a századok változó körülményei között egyszer s mindenkorra az Egyházra bízott --, mindannyiszor az Atya és az Ő szeretete felé megyünk. A II. Vatikáni Zsinat ezt az igazságot korunk embere számára megerősítette.

A teocentrikus és az antropocentrikus szemlélet összetartozása

4. De minél inkább az ember felé fordul az Egyház tevékenysége -- azaz mondhatjuk: minél inkább antropocentrikussá válik --, annál inkább meg kell szilárdítani és tökéletessé kell tenni e tevékenység teocentrikus voltát: azaz Jézus Krisztusban az Atyára irányultságát. Jóllehet különféle vélemények és fölfogások mind a múltban, mind a jelen korban és ma is hajlamosak arra, hogy megosszák, sőt egymással szembeállítsák a teocentrizmust (*istenközpontúságot*) és az antropocentrizmust (*emberközpontúságot*), az Egyház Krisztust követve arra törekszik, hogy a történelem folyamán e kettőt szoros egységbe foglalja. A legutóbbi Zsinat tanításának ez az egyik fő, vagy talán legfontosabb princípiuma. Ha tehát az Egyház jelen korszakában vállalt feladatánál fogva a legfontosabb teendőnk, hogy ennek a Zsinatnak a tanítását megvalósítsuk, hittel, nyitott szívvel és készséges lélekkel mi magunk is erre a princípiumra hivatkozunk. A már említett enciklikánkban arra törekedtünk, hogy kifejtsük: az Egyház mélyebb és sokkal gazdagabb megismerésének -- ez is ugyanennek a Zsinatnak gyümölcse -- szélesebbre kell tárnia értelmünket és szívünket Krisztus felé. Most újra hangsúlyozni kívánjuk, hogy senki nem nyílhat meg Krisztus felé -- aki mint a világ Megváltója egészen kinyilatkoztatja az embert az embernek -- másként, mint az Atyával és az Ő szeretetével való érettebb kapcsolatban. *Krisztus "elmagyarázta" nekünk Istent*

5. Isten, "aki megközelíthetetlen fényben lakik,[8] a mindenség nyelvén beszél az emberhez: "mert az Ő láthatatlan tökéletességei, örök ereje és istensége, a világ teremtése óta a teremtett dolgok által értelemmel szemlélhetők".[9] De ez a közvetett és tökéletlen ismeret, amely az Istent a teremtmények és a látható világ révén kereső lélek gyümölcse, még nem az "Atya látása", mert "Istent soha nem látta senki" -- mondja Szent János. S hogy ennek az igazságnak még nagyobb súlya legyen, hozzáteszi: "az egyszülött Isten, aki az Atya ölén van, Ő magyarázta el".[10] Ez az "elmagyarázás" a maga isteni életének kifürkészhetetlen misztériumában -- egységében és háromságában -- mutatja meg Istent; Őt, aki megközelíthetetlen fényben lakik.[11] Mindazonáltal Krisztus e "magyarázata" elsősorban ember iránti szeretete, azaz emberszeretete, "filantrópiája" oldaláról ismerteti meg velünk Istent.[12] Az Ő "láthatatlan" tökéletességei ebben egész különlegesen "láthatóvá" válnak, sőt összehasonlíthatatlanul láthatóbbá, mint minden egyéb művében, melyek "teremtettek". Mert Krisztusban és Krisztus által válnak láthatóvá, azaz tetteiben és szavaiban, végül pedig kereszthalálában és föltámadásában. *Krisztus láthatóvá tette az irgalom Atyját*

6. Így tehát Krisztusban és Krisztus által Isten is fölragyog a maga irgalmában, hiszen általa és benne megmutatkozik az az isteni tulajdonság, melyet már az Ószövetség is különböző képekkel és kifejezésekkel mint "irgalmat" határozott meg. Krisztus ehhez az ószövetségi hagyományhoz fűz örökérvényű értelmezést. Az irgalomról nemcsak beszél, nemcsak példabeszédekkel és hasonlatokkal magyarázza, hanem személyében magára öltve megtestesíti. Hiszen elmondható róla, hogy Ő maga az "irgalom". Mindazoknak tehát, akik meglátják és megtalálják benne az irgalmat, különleges módon "láthatóvá" lesz Isten, mint az "irgalomban gazdag" Atya.[13]

A mai ember nem érti az irgalom fogalmát

7. Úgy tűnik, korunk emberének lelkülete szembefordul az irgalmas Istennel, talán jobban, mint korábban. S azt is megpróbálja, hogy az emberi szívből kiirtsa és az életből kiiktassa az irgalom gondolatát is. Mert úgy véli, az irgalom szava és fogalma nehézséget okoz annak az embernek, aki a történelemben eddig tapasztalt mértéken messze túl úrrá vált, s az eddig nem látott tudományos és technikai fejlődés jóvoltából hatalma alá vetette a Földet és uralkodik rajta[14]. Ez a föld feletti uralom azonban csak akkor nem hagy helyet az irgalomnak, ha egyoldalúan és felszínesen fogjuk föl. Erre vonatkozóan hasznos lesz felelevenítenünk azt a képet, amelyet a *Gaudium et Spes* konstitúció kezdetén találunk. Többek között ezeket a tételeket olvashatjuk ott: "Így tehát a modern világ egyszerre mutatkozik hatalmasnak és erőtlennek, képesnek arra, hogy megvalósítsa a legjobbat, de arra is, hogy elkövesse a legrosszabbat; egyképpen nyitva van számára az út a szabadság vagy a rabszolgaság, a haladás vagy a visszaesés, a testvériség vagy a gyűlölködés felé. Továbbá ráébred az ember, hogy neki magának kell helyes irányba terelnie azokat az erőket, melyeket ő szabadított föl, mert ezek eltíporhatják, de szolgálhatják is".[15]

A világ veszélyeztetett állapota

8. A mai világ állapota a dolgoknak nemcsak olyan változásait jelzi, melyek az emberiség jobb jövőjét ígérik, hanem több olyan fenyegető jelenséget is mutat, melyek minden eddigi ismert veszedelemnél sokkal rosszabbak. Az Egyháznak, jóllehet az ilyenfajta fenyegetések elítélését soha nem mulasztja el (lásd az ENSZ, az UNESCO, a FAO előtt, valamint egyéb helyeken tett nyilatkozatait), mégis ismételten vizsgálnia kell őket az Istentől kapott igazság fényénél.

Az irgalom felszólítás az Egyház felé

9. Mert ahogyan Istennek, az "irgalmasság Atyjának" igazsága Krisztusban megjelent,[16] az módot ad nekünk arra, hogy nagyon "emberközelen" szemléljük Őt. Olyannak látjuk, aki leginkább akkor van közel az emberhez, amikor az gyötrődik és élete vagy legbensőbb méltósága kerül veszélybe. Éppen ezért az Egyház és a világ jelenlegi helyzetében az emberek egyenként is, közösségekben is, saját kezdeményezésük alapján -- hogy úgy mondjuk -- az eleven hitérvétől vezetve visszatérnek Isten irgalmához. Erre kétségtelenül maga Krisztus biztatja őket, aki a Szentlélek által az emberi lélekben tevékenykedik. Istennek, az "irgalmasság Atyjának" Krisztus által föltárt misztériuma ugyanis olyan különleges fölszólítássá válik, mely az embert fenyegető mai veszedelmek közepette az Egyház felé hangzik. Jelen enciklikánkkal tehát ezt a fölszólítást akarjuk elfogadni: a kinyilatkoztatás és

a hit örökérvényű, valamint egyszerűségében és mélységében páratlan szavaiból kívánjuk méríteni mondanivalónkat, hogy ezáltal Isten és az emberek színe előtt újra elmondjuk korunk nagy gondját.

Könyörögnünk kell az irgalomért

10. A hit és a kinyilatkoztatás ugyanis nem arra figyelmeztet, hogy Istennek, az "irgalmasság Atyjának" misztériumát a tárgyi valóságtól elvonatkoztatva szemléljük, hanem inkább arra, hogy Krisztus nevében és Krisztussal együtt ehhez az irgalmassághoz folyamodjunk. Nemde Krisztus határozottan állította, hogy a mi Atyánk, "aki a rejtekben lát", [17] szüntelenül várja tőlünk, hogy minden szükségünkben hozzá forduljunk és mindig az Ő misztériumát kutassuk: ti. az Atya és az Ő szeretetének misztériumát? [18] Éppen ezért azt kívánjuk, hogy a következő elmélgedések vezessenek közelebb mindenkit ehhez a misztériumhoz, s egyben jelentsenek sürgető felszólítást az Egyház felé az irgalomra, melyre az ember és a mai világ annyira rászorul. Sőt, pontosan erre szorul rá, bár sokszor tudatában sincs ennek.

MÁSODIK RÉSZ

AZ ISTENI IRGALOM KINYILATKOZTATÁSA

I. KRISZTUS KINYILATKOZTATJA ISTEN IRGALMÁT

Kinyilatkoztatását elsősorban a "szegények" értik

11. Názáret városában a földjei előtt Krisztus Izaiás prófétára hivatkozott: "Az Úr lelke rajtam; azért kent föl engem, hogy hirdessem az örömhírt a szegényeknek. Elküldött, hogy prédikáljam a foglyoknak a szabadulást és a vakoknak a látást, hogy szabadon bocsássam az elnyomottakat, és prédikáljam az Úrkedves esztendejét." [19] Lukács szerint ez Krisztus első messiási megnyilatkozása, melyet majd az evangéliumból ismert tettek és kijelentések követnek. E tettek és szavak által jeleníti meg Krisztus az Atyát az emberek között. Arra azonban nagyon föl kell figyelnünk, hogy ezek az emberek elsősorban a szegények: akik nélkülözik az élet fenntartásához szükséges javakat, meg vannak fosztva szabadságuktól, vakok lévén nem szemlélhetik a teremtett dolgok szépségét, lelki fájdmaktól szenvednek, társadalmi igazságtalanságok áldozatai vagy éppen bűnösök. Leginkább tehát számukra lesz a Messiás könnyen fölismerhető jele Istennek, aki a szeretet. Magának az Atyának válik jelévé. Ebben a látható jelben szemlélhetik az Atyát korunk emberei éppúgy, mint akik a régebbi korokban éltek.

Irgalmassága tanúság messiási küldetése mellett

12. Hasznos azt is megjegyeznünk, hogy amikor küldöttek jöttek Jézushoz Keresztelő Jánostól, hogy megkérdezzék: "Te vagy, aki eljövendő vagy, vagy mást várjunk?", [20] Ő ugyanarra hivatkozik, amivel Názáretben elkezdte a tanítást és így felel nekik: "Elmenvén jelentsétek Jánosnak, amit láttatok és hallottatok: vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak és a süketek hallanak; halottak föltámadnak, a szegényeknek hirdettetik az evangélium". Majd így fejezte be szavait: "és boldog mindaz, aki nem fog megbotránkozni bennem". [21]

A messiási irgalom tetteiben fejeződik ki

13. Jézus tehát leginkább életstílusával és tetteivel nyilatkoztatta ki, hogy mi módon van jelen e világban az a szeretet, amely tevékeny, amely megszólítja az embert, és tartalmazza mindazt, ami az ember emberségét jelenti. Az ilyenfajta szeretet nagyon érzékenyen érinti az embert, valahányszor beteg, jogtalan vagy nyomorúságos helyzetben van, s egyáltalán egész története folyamán, amíg csak "emberi állapotban" van. Az "emberi állapot" különféle módokon jelöli az ember szorongásait, fizikai és erkölcsi törekenységét. Márpedig pontosan ez az állapot az, amelyben megmutatkozik az a fajta szeretet, amelyet a Szentírás nyelvén "irgalmasságnak" mondanak.

Krisztusban megtestesült az isteni irgalom

14. Krisztus tehát kinyilatkoztatja Istent, aki Atya, aki "a szeretet", amint ezt Szent János mondja első levelében.[22] Föltárja előttünk az "irgalomban gazdag" Istent, amint ezt Szent Pálnál olvassuk.[23] Ez pedig nemcsak egy egyszerű tanítás, hanem olyan tényleges valóság, mely Krisztusban mutatkozik meg számunkra. Krisztus tudta, hogy szeretete és irgalma jelenvalóvá teszi az Atyát. Éppen ezért ezt tekintette küldetése, messiási feladata fő bizonyosságának: ez volt az, amit saját szavaival először a názáreti zsinagógában hirdetett, majd tanítványai és Keresztelő János küldöttei előtt megismételt.

Prédikációinak fő témája az irgalom

15. Jézus ezért tette prédikációinak is egyik fő témájává az irgalmat, hogy bemutassa a jelenvaló Istent, aki Atya, szeretet és irgalom. Amint más témakörökben is szokta, az irgalomról is "parabolákban", példabeszédekben szól, mivel ez a kifejezési forma jobban föltárja a mondottak természetét. Elegendő emlékeznünk a tékozló fiú,[24] az irgalmas samaritánus,[25] vagy a gonosz szolga[26] példabeszédére. De ezeken kívül is számtalan helyet találunk Krisztus tanításában, melyek mindig új módon világítják meg a szeretetet és az irgalmat. Gondoljunk csak a jó pásztorra, aki elmegy, hogy megkeresse az eltévedt bárányt,[27] vagy az asszonyra, aki fölforgatja a házat, hogy megtalálja elveszett drachmáját.[28] Az evangélisták közül Lukács az, aki részletesen kibontja Krisztus tanításának e fejezetét, és ezzel kiérdemelte, hogy művét az "irgalmasság evangéliumának" nevezzük.

Az isteni irgalom tény és törvény

16. Ha pedig a prédikációról van szó, azonnal fölvetődik a nagy kérdés: mi a szavak jelentése és a fogalmak tartalma? Jelen esetben a kérdés úgy merül föl, hogy mit értsünk az *irgalom* fogalmán a *szeretet* fogalmával összefüggésben. E fogalmak tartalmának helyes ismerete kulcsfontosságú ahhoz, hogy az irgalom lényegét föl tudjuk fogni. Ez pedig valóban igen fontos számunkra. Mindazonáltal mielőtt tovább folytatnánk az irgalomról megkezdett elmélkedésünket, melynek folyamán szeretnénk pontosan kielemezni az "irgalom" fogalmi tartalmát és a szó jelentését, jól meg kell jegyeznünk, hogy Krisztus, miközben kinyilatkoztatta Isten szerető irgalmát, megkövetelte az emberektől, hogy miután Őt látták, engedjék a saját életükben is az irgalom és a szeretet által vezetett magukat. Ez a követelmény a messiási üzenet sajátos jellegéhez tartozik, és az evangéliumi "éthosz"

(erkölcs) lényegi magvát képezi. A Mester ezt részben parancsként hirdeti a "nagy és első" parancsolatban,[29] részben áldó formulaként mondja ki, amikor a hegyi beszédben így szól: "Boldogok az irgalmasok, mert ők majd irgalmat nyernek".[30]

Krisztus az irgalom kinyilatkoztatása és mintaképe

17. Éppen ezért az irgalomról szóló messiási üzenet kettős természetű: magán hordozza az isteni és az emberi természet jegyeit. Krisztus mint a messiási jövendölések beteljesedése -- mivel annak a szeretetnek megtestesülése, amely leginkább a síró, boldogtalan bűnösök iránt mutatkozik erősnek -- megjeleníti és ily módon teljesebben nyilatkoztatja ki az Atyát, aki "irgalomban gazdag" Isten. Mivel pedig Krisztus az emberek számára egyúttal a mások iránti irgalmas szeretet mintaképe is, sokkal inkább a tetteivel, mint szavaival hirdeti azt az irgalomra szólító felhívást, amely az "evangéliumi éthosz" egyik lényeges összetevője. És ez nemcsak azért fontos, hogy egy etikai törvény, illetve egy bármilyen más törvény beteljesedjék, hanem azért is, hogy eleget tegyünk annak a nagyon súlyos feltételnek, amely szükséges ahhoz, hogy Isten a maga irgalmában kinyilatkoztassa magát az embereknek: "az irgalmasok irgalmasságot nyernek".

II. AZ IRGALOM KINYILATKOZTATÁSA AZ ÓSZÖVETSÉGBEN

Az isteni irgalom Izrael számára tapasztalat volt

18. Az Ószövetségben az "irgalom" fogalmának hosszú és gazdag fejlődése van. Ide kell tehát visszatérnünk, hogy a Krisztusban megmutatkozó irgalom jobban világítani tudjon. Hiszen amikor Ő tetteivel és parancsaival kifejezte az irgalmasságot, olyan emberekhez beszélt, akik nemcsak értették az irgalom fogalmát, hanem mint az Istennel kötött szövetség népe, sok évszázados történelmükből Isten irgalmasságának különleges tapasztalatával is rendelkeztek. Ez a tapasztalat nem csupán az egyes emberek, hanem a közösség és a nép egész társadalmának lelkiületét is áthatotta.

A szövetség megszegése és az isteni irgalom

19. Izrael népe ugyanis úgy élt szövetségben Istennel, hogy a szövetséget többször is megszegte. Mikor azonban tudatára ébredt hűtlenségének -- és Izrael hosszú története folyamán sohasem hiányoztak a próféták és mások, akik ezt a lelkiismeretet ébresztgették --, ez a nép az irgalmat hívta segítségül. Erről az ószövetségi könyvek nagyon sok bizonyosságot adnak. A fontosabb események és elbeszélések közül most hadd emeljük ki csak a következőket: a bírák történetének kezdetét,[31] Salamon imádságát a templomszenteléskor,[32] Mikeás imádságát,[33] azokat a vigasztalásokat és ígéreteket, melyeket Izaiás hirdetett meg,[34] a babiloni fogságban levők imádságát[35] és a szövetség megújítását a számkivetésből való visszatérés után.[36]

Isten irgalma erősebb, mint a nép bűnei

20. Nagy jelentősége van annak, hogy prédikációikban a próféták összekapcsolják Isten szeretetét az irgalommal, amelyre a nép bűnei miatt oly sokszor hivatkoznak. Az Úr Izraelt különleges, a házastársi szeretethez hasonló, kiválasztó szeretettel szereti;[37] ezért bocsátja meg bűneit, még a hűtlenséget és az árulást is. Népét ismét irgalmába fogadja, ha a

bűnbánatot és a lélek igaz megtérését látja benne.[38] A próféták tanításában az irgalom a szeretetnek azt a különleges erejét jelzi, mely legyőzi a választott nép bűnét és hűtlenségét.

A szorongatott ember az irgalomhoz menekül

21. Ebben az általános "társadalmi" összefüggésben az irgalom úgy is megmutatkozik, mint a bűnben, különböző fájdalomban és szerencsétlenségekben gyöttrődő emberek belső tapasztalata. Mind a fizikai, mind az erkölcsi rossz (*azaz a bűn*), azt váltja ki, hogy Izrael fiai és leányai az Úrhoz menekülnek és irgalmáért esedeznek. Így menekült az Úrhoz Dávid, mikor bűne súlyosságának tudatára ébredt.[39] Jób a maga szörnyű helyzetében hasonlóképpen az Úrhoz tér;[40] és Eszter is, amikor fölfogja, hogy népét halálra ítélték, Óhózzá menekül.[41] S még sok más hasonló példát találunk az Ószövetség könyveiben.[42]

A kivonulásban megtapasztalt irgalom

22. Izrael népe egészének, s ezen belül az egyes embereknek sok formát öltő meggyőződése -- melyet az egész ószövetségi történelem bizonyít -- a választott népnek arra az ősi tapasztalatára támaszkodik, melyet az egyiptomi tartózkodás idején szerzett. Az Úr rátekintett szolgásgba vetett népe nyomorúságára, és meghallotta kiáltásukat; látva szorongatásukat elhatározta, hogy megszabadítja népét.[43] Az Úrnak ily módon végbevitt szabadító tetteiben apróféta megláthatta Isten szeretetét, de könyörületességét is.[44] Ez szilárdítja meg a nép egésze és minden egyes tagja biztonságát: ez az isteni irgalom, melyért mindenfajta nehézségek közepette könyörögni lehet

A hitszegés megbocsátása

23. Továbbá ehhez járul az, hogy az embernek a bűne is nyomorúsága. Ezt a boldogtalanságot az ószövetségi nép az Egyiptomból való kivonulás, az aranyborjú fölállítása óta ismerte. E galád szövetségszegés bűnét maga az Úr oldotta föl, amikor Mózesnek ünnepélyesen kijelentette: "Az Úr, az Úr irgalmas és kegyes, türelmes, nagyirgalmasságú és igazmondó."[45] A választott nép és minden egyes tagja ebből a kinyilatkoztatásból merítette az erőt és kapta az alapot ahhoz, hogy egy-egy bűn után Istenhez meneküljön. Emlékeztethették ugyanis Őt mindarra, amit önmagáról kinyilatkoztatott, és erre hivatkozva kérhették bocsánatát.[46]

Az irgalom megmutatkozása Isten és népe kapcsolatában

24. Az Úr tehát tetteivel és szavaival kezdettől fogva föltárta irgalmát a népnek, melyet kiválasztott magának, s amely nép állandóan Őrá hivatkozott, az irgalmasság Istenére, mind a szerencsétlenségek idején, mind saját bűnei után. A szeretetnek e sokféle, és egymástól finomságokban különböző változata az Úr övéi iránti irgalmában mutatkozik meg: atyja a népnek,[47] mert Izrael az Ő elsőszülött fia.[48] Ugyanakkor vőlegénye is, hiszen a próféta szerint a nép új neve: *ruhama*, azaz *nagyon szeretett menyasszony*, aki majd irgalomra fog találni.[49]

Az irgalom a zsoltárokból

25. Akkor is, amikor e nép hűtlenségével fölingerli az Urat, és az Úr elhatározza, hogy elveti magától, gyengédsége és megbocsátó szeretete fordítja el Őt népe iránti haragjától.[50] Ezek

után érhető, hogy a zsoltárok szerzői miért a hűség és az irgalom, a szeretet és a gyöngédség Istenéről írnak, amikor a legszebb zsoltárokat énekelik az Úrnak.[51]

Az irgalom az Úr és népe közötti párbeszéd lényege

26. Mindezekből következik, hogy az irgalom nem csupán az istenfogalom tartozéka, hanem az Úr és népe közötti bensőséges kapcsolatnak, a közöttük folyó párbeszédnek is lényege, s mint ilyen, Izrael egész népének, a nép minden egyes fának és leányának életét is áthatja. Az Ószövetség összes könyvei ebből a szempontból mutatják be a sok jelentésű irgalmat. Ezért nehéz e könyvekből világos választ kapni erre a filozófiai kérdésre: mi önmagában az irgalom? Mindazonáltal a Szentírásban használt szavak sok mindent tanítanak róla.[52]

Az irgalom személyes megtapasztalása a bűnbánatban

27. Az Ószövetség sok hasonló értelmű szóval írja körül az Úr irgalmát, s mindegyik bizonyos egyedi jelentéssel különbözik a többitől, mégis mondhatjuk, hogy valamennyi arra irányul, hogy az irgalom természetfölötti gazdagságát bemutassa és sokarcúságát az ember elé állítsa. Az Ószövetség buzdítja a nyomorultakat, elsősorban pedig azokat, akiket bűnök terhelnek -- s nemkülönben az Istennel szövetségre lépett Izraelt --, hogy hívják segítségül az irgalmat, és föltétlenül bízzanak benne, amennyiben az irgalmat épp a bukások és a lelkek reményvesztése idején említi. S valahányszor az irgalom megmutatkozott, illetve beteljesedett a nép vagy egy-egy ember életében, megtaláljuk a Szentírásban az Istennek adott hálát és dicsőítést.

Az igazságosság és az irgalom összetartozása Istenben

28. Ily módon tehát az irgalom az igazságosság ellentétéként (de nem ellentmondásaként!) jelentkezik, s gyakran nem csupán hatalmasabbnak, hanem mélyebbnek is bizonyul annál. Már az Ószövetség is meggyőz arról, hogy bár az igazságosság az emberben igazi erény (*justitia*), Istenben pedig transzcendentális tökéletesség, a szeretet mégis "előbbrevaló", mivel a szeretet az első és a fő erény. A szeretet enyhíti az igazságosságot, és a szeretet mindvégig az igazságosságnak szolgál. A szeretet igazságosságot megelőző magasabbrendűsége -- ami az egész kinyilatkoztatásnak jellemző adata -- az irgalomnak köszönhető. Ez a zsoltárosnak és a prófétáknak annyira nyilvánvaló volt, hogy náluk az igazságosság az Úr irgalmából következő üdvösséget jelenti.[53] Az irgalom tehát különbözik az igazságosságtól, de nincs vele ellentmondásban, ha valóban elfogadjuk Isten jelenlétét az emberi történelemben -- amint ezt az Ószövetség teszi --; Istenét, aki mint a dolgok teremtője különleges szeretettel szereti teremtményeit. A szeretet természete szerint kizárja azt, hogy Isten gyűlölje vagy rosszat akarjon annak, aminek egykor a teljes létét ajándékozta: "semmit sem gyűlöltél azokból, amiket teremtettél.[54] E szavak fölfedik az irgalom és az igazságosság kapcsolatának legmélyebb alapjait, melyekkel Isten az emberrel és a világgal szemben viseltetik. Ezenkívül arra készítetnek, hogy e kapcsolat elevenítő gyökereit és végső okait úgy keressük, hogy visszavisszük őket a dolgok "principiumára", a teremtés misztériumába. E szavak az Ószövetség körülményei között előre jelzik Isten teljes kinyilatkoztatását, aki "a szeretet".[55]

Az irgalom végighúzódik az üdvtörténeten

29. A teremtés misztériumával pedig szorosan összetartozik a kiválasztás misztériuma, mely meghatározza annak a népnek a történetét, melynek atyja a hite miatt Ábrahám. E nép által, amely végigvonul az Ószövetség és az Újszövetség időszakain, a kiválasztás eljut minden

egyes emberhez és az emberiség egész hatalmas családjához. "Örök szeretetben szerettek meg téged; ezért irgalmamban magamhoz vontalak".[56] "A hegyek eltűnnek majd, irgalmam azonban nem távozik el tőled, és az én békém szövetsége nem fog meginogni."[57] Ez az igazság, mely a maga idejében Izrael felé hangzott el, az egész emberi történelem távlatát jelenti, amely távlat egyszerre időbeli és eszkatologikus.[58] Végezetül Krisztus az Atyát ugyanabban a távlatban és a lelkek előkészített állapotában úgy nyilatkoztatja ki, amint ezt az ószövetségi könyvek számos lapja megerősíti. E kinyilatkoztatás végét jelentik szenvedésének előestéjén Fülöp apostolnak mondott szavai: "Oly sok ideje veletek vagyok, és nem ismertél meg engem... Aki engem látott, látta az Atyát".[59]

III. AZ IRGALOM KINYILATKOZTATÁSA AZ EVANGÉLIUMBAN

A Magnificat és a Benedictus

30. Szent Lukács evangéliuma a két szövetség határán egész különleges megfeleléssel visszhangozza azt az isteni irgalomhoz tartozó két szót, melyekben erőteljesen hangzik mindaz, amit az Ószövetség teljes hagyománya az irgalomról mondott. Olyan nyelvi sajátosságok mutatkoznak ugyanis benne, amelyek különböző ószövetségi részekhez kapcsolódnak. Látjuk Máriát, amint Zakariás házába lépve teljes szívéből magasztalja az Urat irgalmáért, melynek "nemzedékről nemzedékre" részesei lehettek az istenfélők. Izrael kiválasztásáról szólva ismét csak az irgalomról beszél, amelyről Isten mindig megemlékezik.[60] Mindkét esetben a *hesed*ről van szó, ti. a hűségről, mely Isten népe iránti szeretetéből való; az ígéretekhez való hűségről, mely Isten Anyjának anyaságában nyeri el teljes megvalósulását. S miután Keresztelő Szent János megszületett, atyja, Zakariás ugyanabban a házban áldja Izrael Istenét, és dicsőíti az Ő irgalmát, amelyet "atyáinkkal tett, megemlékezvén az Ő szent szövetségéről".[61]

A tékozló fiú példabeszéde

31. Krisztus tanításában az irgalom Ószövetségtől örökölt képe egyszerűbbé és bensőségesebbé válik. Ez leginkább talán a tékozló fiú példabeszédében mutatkozik meg,[62] melyben az isteni irgalom lényege szinte tapinthatóan van kifejezve, bár maga az irgalom szó nem fordul elő benne. És ez nemcsak a nyelvhasználatnak köszönhető, mint az ószövetségi könyvek esetében, hanem a hasonlatnak is, amely az atyai szeretet és a tékozló fiú bűnének találkozásában módot ad arra, hogy mélyebben láthassuk az irgalom háttérben rejlő misztériumát.

A tékozló fiú bűne az ősbűnnek is képe

32. Ez a fiú ugyanis, aki megkapja atyjától az örökség rá eső részét, aztán elhagyja a házat, hogy vagyonát távoli vidéken "fényűző módon élve" föleméssze, valamiképpen minden kor emberét képviseli, kezdve azzal, aki elsőként tékozlta el a kegyelem és az ősi méltóság örökségét. A hasonlat ebben az értelemben nyílik a legtágabbra. A példabeszéd ugyanis közvetve a szeretet szövetségének minden megsértését, a kegyelem minden elvesztését és az összes vétket érinti. Igaz, ha a példabeszédet összevetjük a prófétai hagyománnyal, kevés utalást találunk benne Izrael népének hűtlenségére, a tékozló fiú hasonlata azonban mégis kiterjeszthető arra is. A fiú, "miután mindent fölemésztett..., maga is nyomorogni kezdett", annál is inkább, mert a vidéken, ahová az atyai házat elhagyva költözött, éhínség tört ki.

Szeretett volna jóllakni bármivel, akár a "takarmányból, amit a disznók ettek", melyeket a "vidék egyik polgárának" megbízásából ő legeltetett, de azt is megtagadták tőle.

A tékozló fiú bűne a személyes bűnöknek is képe

33. Ez a hasonlat az ember belső világára is érvényes. Mert igaz, hogy az örökség, amit a fiú az atyjától kapott, anyagi javak halmaza volt; de e vagyonnál sokkal nagyobb jelentőségű volt az a fiúi méltóság, amely az atyai házban őt megillette. Annak a helyzetnek tehát, amelybe javainak elvesztésével került, figyelmeztetnie kellett volna őt erre az elveszített méltóságra. Amikor kikövetelte atyjától a neki járó részt, ezt minden bizonnyal nem gondolta át. S úgy tűnik, még most sem tért magához, mikor ezt mondja: "Atyámnak házában hány bérese bővelkedik a kenyérben, én pedig éhen halok".

A bűnben a személyes méltóság veszett el

34. Saját helyzetét még mindig az elveszett javakhoz méri, melyek már nincsenek birtokában, a béresek pedig az atyai házban "bővelkednek" bennük. E szavai elsősorban az anyagi javakkal való törődését jelzik. Mögöttük azonban az elveszett méltóság fájdalma és az elszakított fiúi kapcsolat fölismerése rejlik.

A tékozló fiú hazatérésnek igazi oka

35. Végül erre az elhatározásra jut: "Fölkelek, elmegyek atyám házába, és mondom majd: Atyám, vétkeztem az ég ellen és a te színed előtt, és már nem vagyok méltó arra, hogy fiadnak nevezzenek; tégy velem úgy, mint eggyel a béreseid közül".[63] E szavak élesen jelzik a legfőbb nehézség természetét. Anyagi körülményeinek sanyarú volta, melybe könnyelműsége és vétke miatt jutott, megérezte vele, hogy fiúi méltósága alatt él. Mikor tehát elhatározta, hogy visszatér az atyai házba, és megkéri atyját, hallgassa meg -- már nem a fiú, hanem egy akármilyen béres jogán --, kívülről nézve úgy tűnt, hogy a nyomor és az éhség kényszeríti erre; az igazi ok azonban a nagyobb veszteség megértése volt. Mert hogy tulajdon atyja házában béres legyen, ez kétségtelenül nagy szégyen és rangvesztés; a tékozló fiú mégis kész volt elfogadni e megszégyenülést. Pontosan tudta, hogy neki az atyai házban nincs már más joga, csak legfeljebb annyi, mint egy béresnek. Elhatározása mindazon dolgok pontos ismeretéből fakadt, melyeket megérdemelt, s melyekre az igazságosság szerint joga lehetett. Maga ez a megfontolás bizonyítja, hogy a tékozló fiú lelkiismeretében fölébredt az elveszett méltóság tudata, azé a fiúságé, amelyben atyjával élt. Végül is ilyen érzésekkel indult útnak.

A tékozlás bűne az atyát is sértette

36. A tékozló fiúról szóló példabeszédben egyetlen egyszer sem szerepel az "igazságosság" szó, mint ahogy az eredeti szövegben az "irgalom" sem fordul elő: de az igazságosság és a szeretet összekapcsolása, amit mi irgalomnak nevezünk, igen finom gonddal bele van szöve az evangéliumi példa tanításába. Mert napnál világosabb, hogy a szeretet mindannyiszor irgalommá változik, valahányszor át kell lépnie az igazságosság rögzített szabályát, mely pontos, de gyakran igen szűk. A tékozló fiú ugyanis azt érdemelte volna, hogy miután az atyjától kapott javakat eltékozolta, hazatérve az atyai házban béresként keresse kenyerét, s amennyiben képes, lassanként gyűjtsön össze magának valamit, ami persze soha nem fogja elérni az eltékozolt vagyon mértékét. Legalábbis az igazságosság rendjének ez lett volna a követelménye, sőt azt még fölül is haladta volna, hiszen ez a fiú nem csupán az atyai örökség

számára őrzött részét vitte magával, hanem eljárásával atyját is megbántotta és meggyötörte. Cselekedetei ugyanis, melyekkel méltatlanná vált a fiúi méltóságra, nemcsak nem maradhattak közömbösek atyja számára, hanem fájdalmasan is érinthették, hiszen végül is a saját fiáról volt szó, s ezt a kapcsolatot semmi sem oldhatta föl és nem szüntethette meg. Ennek a tékozló fiú is tudatában van; s ez egy olyan fölismerés, mely világosan megmutatja neki az elveszített méltóságot, és arra serkenti, hogy megbecsülje a helyet, melyben atyja házában ezek után még része lehet.

Az atya alakja Istent mint Atyát képviseli

37. A tékozló fiú lelkiállapotának képe módot nyújt arra, hogy fölfogjuk, miben is áll az isteni irgalom. Mert kétségtelen, hogy ebben az egyszerű, de mélységes hasonlatban az atya alakja Istent mint Atyát képviseli. A példabeszédbeli atya és szívének legbensőbb érzéseit eláruló viselkedése megnyitja annak lehetőségét, hogy az irgalmat az Ószövetségben élt fiúk távlatait meghaladó, teljesen új, a korábbinál egyszerűbb és mélyebb összefüggésben lássuk. A tékozló fiú atyja ugyanis olyannak mutatkozik, aki hűséges marad atyaságához és hűséges a szeretethez, melyet ő a maga részéről soha nem vont meg fiától. S ez a hűség nemcsak abban a készséges lélekben jut kifejezésre, mellyel az atya átöleli hazatérő fiát, hanem sokkal inkább abban az örömben és ünnepben, mely oly nagy, hogy a nagyobbik testvérben irigységet és ellenszenvet ébreszt, hiszen ő az atyai háztól soha nem ment el, és atyját soha nem hagyta el.

Az atya örömeinek forrása

38. Az atya önmaga iránti hűsége -- amely hűség már az ószövetségi *hesed* fogalomban benne volt -- érzelmileg nagyon telített. Mert ezeket olvassuk: amikor az atya meglátta a házhoz közeledő tékozló fiút, "megindult és hozzáfutva a nyakába borult és megcsókolta".[64] Bizonyára igen nagy megindultsággal cselekedett; ez adja a fiú iránt tanúsított nagylelkűség magyarázatát, mely később a nagyobbik testvért oly nagy méltatlankodásra indította. Márpedig e megindultság okait a pusztá érzelemnél sokkal mélyebben kell keresnünk; az atya ugyanis megérti, hogy valami alapvető jó került el a pusztulást: tulajdon fiának embersége. Mert az örökséget ugyan eltékozolta, embersége azonban biztonságban van, sőt, most újra megtaláltatott. Erről tanúskodnak a szavak, amelyeket az atya a nagyobbik testvérnek mond: "Lakomáznunk és örülnünk kellett, mert ez a testvéred halott volt és életre támadt, elveszett és megtaláltatott".[65] Ehhez járul még az is, hogy a Lukács szerinti evangélium tizenötödik fejezetében ott találjuk az újra megtalált bárány példabeszédét,[66] majd az újra megtalált drachmáét.[67] Mindkét esetben ki van emelve az öröm, ami a tékozló fiú történetében is jelen van. Az atya önmaga iránti hűsége teljes egészében az elveszett fiú emberségére és méltóságára irányul. Ez a végső magyarázata annak az igen nagy örömnak, melyet a fiú hazaérkezése okozott.

Az atyai irgalom fölemel és visszaadja az elveszett fiúi méltóságot

39. Továbbá a fiú iránti szeretetről -- arról a szeretetről, mely az atyaság természetéből következik -- elmondható, hogy szinte kötelezte az atyát, hogy törődjék fia méltóságával. Mert e törődés határozta meg a szeretetnek azt a stílusát, melyről Szent Pál ezeket mondta: "A szeretet türelmes, a szeretet jóságos... nem keresi a magáét, nem sértődik, nem gondol rosszat..., hanem együtt örül az igazsággal, mindent remél, mindent elvisel..." és "soha meg nem szűnik".[68] Az irgalom tehát -- amint Krisztus a tékozló fiú példabeszédében bemutatja -- annak a szeretetnek a természetét hordozza, melyet az Újszövetségben "agapénak" neveznek. Épp ezért ez a szeretet le tud hajolni minden tékozló fiúhoz, minden emberi

nyomorúsághoz, különösen pedig mindenfajta erkölcsi nyomorúsághoz, azaz bűnhöz. És amikor ez megtörténik, az, aki az irgalmat megtapasztalja, nem megvetéssel találkozik, hanem azt érzi, hogy újra megtalálták és értékelik őt. Az Atya öröme -- mert a fiú "megtaláltatott" és "újjáéledt"-- mindenekelőtt egy sérthetetlen értékről tanúskodik, arról, hogy a fiú, jóllehet tékozló lett, nem szűnt meg az atyának fia lenni; de emellett egy visszaszerzett jót is jelez, amennyiben a tékozló fiú visszatért a tulajdon igazságához.

Az irgalom közös értéktapasztalat

40. Ami Krisztus példabeszéde szerint az atya és a fiú között történik, azt nem értékelhetjük külső szemlélő gyanánt, hiszen az irgalommal kapcsolatos összes előítéletünk nagyrészt egy csupán kívülről hozott ítélet gyümölcse. Néha ugyanis megtörténik, hogy az irgalomban valami egyenlőtlenéget érzünk az irgalmat gyakoroló és az irgalmat nyerő között, és emiatt az utóbbit lenézzük. Ebből pedig hajlandók vagyunk arra a végkövetkeztetésre, hogy az irgalom megszegényíti azt, aki kapja, és megsérti az emberi méltóságot. A tékozló fiú hasonlata azonban meggyőz arról, hogy a dolog egészen másképp áll: az irgalom lényege annak a közös jónak megtapasztalására támaszkodik, ami maga az ember; és az embert egyetemesen megillető méltóság megtapasztalásából fakad. Ez a közös tapasztalat pedig azt eredményezi, hogy a tékozló fiú önmagát és tetteit a teljes igazságnak megfelelően kezdi látni (az igazságnak ez a látása a teljes alázatot jelenti). Az atya számára viszont ugyanezen igazság szerint a fiú lesz az egyetlen érték, hiszen világosan és nyilvánvalóan látja, hogy ez az érték az igazságosság és a szeretet titokzatos közössége által vált teljessé; a szeretet által, mely feledni látszik minden rosszat, amit a fiú elkövetett.

A megtérés a szeretet és az irgalom jele a világban

41. A tékozló fiú hasonlata egyszerűen, épp ezért gyökerében fejezi ki a megtérés igazságát. Hiszen épp a megtérés jelzi legmegbízhatóbban az emberi társadalomban jelenlevő szeretet és irgalom hatását. Az irgalom sajátos és igazi ereje nemcsak abban áll, hogy bátor, éles és segítőkész szemmel néz az erkölcsi, fizikai, testi rosszra, hanem az irgalom természetéhez az is hozzátartozik, hogy észrevesz és azonnal segít; s kimentí az értéket a rossz valamennyi formájából, ami a földön vagy az emberben van. Ha pedig az irgalmat így fogjuk föl, akkor Krisztus messiási üzenetének alapvető tanítását jelenti, s művének alkotó erejét jelzi. Ily módon értették és gyakorolták az irgalmat tanítványai és követői, kiknek lelkében és tetteiben épp az irgalom bizonyította szüntelenül a teremtő szeretetet, mely nem engedi, hogy "legyőzze a rossz", hanem legyőzi a "jóban a rosszat".[69] Ezért van szükség arra, hogy az irgalom igazi arcát mindig újra fölfedezzük. S jóllehet különféle előítéletek szólnak ellene, korunknak mégis igen nagy szüksége van erre.

IV. AZ ISTENI IRGALOM MEGJELENÉSE A HÚSVÉTI MISZTÉRIUMBAN

1. A KERESZT MINT AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS AZ IRGALOM JELE

A megváltás megmutatja Isten hűségét és az ember méltóságát

42. Krisztus messiási ígahirdetése és az emberek közötti tevékenysége végül is a keresztre és a föltámadásba ment át. E végső esemény mélyére kell hatolnunk -- melyet a Zsinat húsvéti

misztériumnak nevez -- ha az irgalom igazságát teljesen föl akarjuk tární, mint ahogyan maga az irgalom is teljesen föltárulkozott üdvösségünk történetében. Mert ha a megváltás igazságának emberi oldala fölfedi az ember mérhetetlen nagyságát, akit *ilyen és ily nagy Megváltóra* méltattak[70], ugyanennek a megváltásnak isteni oldala utat nyit -- hogy úgy mondjuk-- ahhoz, hogy tapasztalatilag és "történetileg" fedezzük föl annak a szeretetnek mélységét, mely nem borzadt vissza a Fiú egyedülálló áldozatától, hogy eleget tegyen a Teremtő és Atya hűségének az ember iránt, akit saját képére teremtett, és már "kezdetben" kiválasztott a kegyelemre és dicsőségre.

A kereszt fordulat az irgalom kinyilatkoztatásában

43. A nagypéntek eseményei, és már előtte a Getszemáni kertben mondott imádság is, szemmel látható változást hoznak annak a szeretetnek és irgalomnak kinyilatkoztatási folyamatában, melyet Krisztus messiási küldetésével hajt végre. Ő ugyanis, aki "jót cselekedvén és gyógyítván"[71], "gyógyítván minden gyengeséget és betegséget"[72] ment végig az emberek között, most ellenkezőleg, saját maga szorul irgalomra; és várná is azt, amikor elfogják és kigúnyolják, elítélik és megostorozzák, tövissel koronázzák és keresztre szegezten a legkegyetlenebb kínok között leheli ki lelkét.[73] Épp amikor leginkább megérdemelné az emberektől az irgalmat -- azoktól, akikkel csak jót tett --, nem kapja meg. Sőt, akik legközelebb állnak hozzá, azok sem képesek megvédeni, ellenségei kezéből kiragadni. Krisztusban messiási küldetésének ezen az utolsó útján beteljesednek a prófétai jövendölések, főleg Izaiásé, melyet Isten Szolgájáról mondott: "az Ő sebei által gyógyultunk meg".[74]

Isten irgalmassága szeretetben fakad és benne hoz gyümölcsöt

44. Krisztus mint ember, aki az Olajfák hegyén valóban rettenetesen gyötrődik, az Atyához fordul; ahhoz az Atyához, akinek az emberek iránti szeretetét prédikálta, s kinek irgalmát egész életstílusával megmutatta. Mindazonáltal tőle sem vétetik el a halál félelmetes megtapasztalása a kereszten: "Őt, aki a bűnt nem ismerte, értünk bűnné tette"[75] , mondja Szent Pál, amikor a kereszt misztériumának nagyságát és a megváltás isteni jellegét néhány szóval összegezi. Ugyanez a megváltás Isten szentségének végső és teljes föltárulása: Istené, aki maga az abszolút tökéletesség, az igazságosság és a szeretet teljessége, amennyiben az igazságosság a szeretetre épül, a szeretetből következik és arra irányul. Így tehát Krisztus szenvedésében és halálában -- mivel az Atya nem kegyelmezett tulajdon Fiának, hanem "értünk bűnné tette Őt"[76] -- az abszolút igazságosság azért mutatkozik meg, mert Krisztus az emberi nem bűneiért viseli a szenvedést és a halált. Ez minden kétséget kizáróan az igazságosság "túláradása", mivel az ember bűneit az Istenember áldozata "egyenlíti ki". Ez a fajta igazságosság azonban, ez a teljes egészében Isten "mértéke szerinti" igazságosság, a szeretetből születik, mégpedig az Atya és a Fiú szeretetéből; és teljes egészében a szeretetben hozza gyümölcsét. Ezért Isten mértéke szerinti a Krisztus keresztségében föltárt isteni igazságosság, mert a szeretetből származik és a szeretetben lesz tökéletessé, miközben megtermi az üdvösség gyümölcseit. A megváltás isteni volta nemcsak a bűn megtorlásában valósul meg, hanem akkor is, amikor az emberben a szeretet visszanyeri a teremtő erőt, melynél fogva az ember újra képes lesz az életnek Istenből fakadó teljességéhez és szentségéhez járulni. Így tehát a megváltás magában foglalja az irgalom teljességének kinyilatkoztatását. A húsvéti misztérium ennek a kinyilatkoztatásnak kulcsa, s egyben valóra váltása az irgalomnak, mely igazzá tudja tenni az embert és helyre tudja állítani az igazságosságot, amint megköveteli ezt az az üdvözítő rend, melyet Isten kezdettől fogva megkívánt az emberben és az ember által a világban.

Isten a kereszthen teszi tökéletessé a teremtést

45. A szenvedő Krisztus különleges módon szólítja az embert, és nemcsak a hívőt. A hitetlen ember is észreveheti Benne, mennyire közösségben és kapcsolatban van az emberrel, mennyire önmagáról megfélelmezve áldozza föl magát az ember ügyéért, az igazságért és a szeretetért. A húsvéti misztérium természete azonban ennél is mélyebb valóság. Mert a Golgota sziklájába rögzített kereszt, melyen Krisztus utolsó szavaival szól a földről az Atyához, annak a szeretetnek a magvából nő ki, mellyel az ember Isten képére és hasonlatosságára teremtett, s amellyel Isten a maga örök terve szerint megtisztelte az embert. Isten, akit Krisztus nyilatkoztatott ki, nemcsak mint Teremtő és az élet forrása áll összeköttetésben a világgal, hanem mint Atya is, aki az emberrel -- akit Ő hívott arra, hogy e látható világban éljen -- a teremtésnél szorosabb kapcsolatban áll. Éspedig a szeretet kapcsolatában, mely nemcsak létrehozta a jót, hanem tökéletessé is teszi, hogy az ember részesülhessen magának Istennek, az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek életében. Mert aki szeret, az el akarja ajándékozni önmagát.

A kereszt a szövetség jele is

46. Krisztus keresztje a Kálvárián úgy áll, mint annak a csodálatos cserének útja, mellyel Isten rendkívüli, csodálatos kapcsolatba lép az emberrel. E cserében elhangzik egy fölszólítás az ember felé, hogy önmagát és önmaga által az egész világot átadván Istennek, válják az isteni élet részesévé, s mint fogadott gyermek, legyen társörököse annak az igazságnak és szeretetnek, mely Istenben van és Istentől jön. Így, az ember örök rendeltetésének megfelelően -- mely őt Isten fogadott fia méltóságára rendeli -- emelkedik magasba Krisztusnak, Isten egyszülött Fiának keresztje, aki úgy jött el, mint "világosság a világosságtól, igaz Isten az igaz Istentől"[77], hogy végső bizonyosságot adjon a csodálatos szövetségről, melyet Isten az emberi nemmel, éspedig minden egyes emberrel kötött. Ez a szövetség, mely pontosan annyi idős, mint az ember, egész a teremtés misztériumáig nyúlik vissza. Az egyetlen választott néppel Isten többször is megújította, s végezetül most, a Kálvárián ugyanolyan hatállyal új és engesztelő szövetséget kötött, mely azonban nem egy nép, Izrael számára van fönntartva, hanem nyitva áll minden egyes ember előtt.

Az utolsó szó a föltámadásé

47. Mire tanít tehát minket Krisztus keresztje, melyről úgy tűnik, hogy messiási küldetésének végső megnyilatkozása? -- Arra, hogy ez még mindig nem az utolsó szó a szövetség Istenétől. Az utolsó azon a hajnalon hangzott el, amikor előbb az asszonyok, majd az apostolok kimentek a keresztre szegezett Krisztus sírjához, megpillantották az üres sírt, és elsőként hallották a hírt: "Föltámadott!" Ezt a hírt továbbmondták a többieknek, és ettől kezdve a föltámadt Krisztus tanúi lettek. De a kereszt jelenvalósága Isten Fiának megdicsőülésében is folytatódik. A kereszt a rajta kínhalált szenvedett Emberfiáról szóló egész messiási tanúságtételben szüntelenül az Atyaistenről beszél, aki az ember iránti szeretetéhez mindvégig hűséges: "mert Isten úgy szerette a világot" -- és a világban az embert --, "hogy egyszülött Fiát adta érte, hogy mindaz, aki hisz Benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen".[78] Hinni a megfeszített Fiában pedig azt jelenti, hogy "látni az Atyát"[79]; azt jelenti, hogy látni a világban megtalálható a szeretetet, látni, hogy a szeretet erősebb mindenfajta rossznál, ami csak behálózza az embert, az emberiséget és a világot. Az ilyen szeretetben való hit egyúttal az irgalomban való hitet is jelenti, mivel az irgalom a szeretet nélkülözhetetlen része, szinte a másik neve, s ugyanakkor a szeretet megnyilvánulásának sajátos módja, illetve sajátos

megvalósulása mindazzal a rosszal szemben, ami a földkereségen tapasztalható, ami kísérti és hatalmába keríti az embert, ami lelkébe férkőzik, sőt a pokolba tudja taszítani".[80]

2. KRISZTUS FÖLTÁMADÁSA MINT AZ ISTENI IRGALOM KINYILATKOZTATÁSA

A kereszti ítélet a halál fölött

48. Mindezekon kívül Krisztus keresztje a Kálvárián a rossz erejének, Isten Fia elleni erejének is bizonyága. A rossz hatalmának megnyilvánulása azzal szemben, aki az összes emberek között egyedül volt ártatlan és idegen a bűntől, s akinek világba jövele egyedül volt mentes Ádám engedetlenségétől és az eredeti bűn örökségétől. És íme, pontosan Őbenne, Krisztusban nyeri el büntetését a bűn, az Ő áldozatának és "egészen a halálig" tartó engedelmségének árán.[81] Őt, aki nem ismerte meg a bűnt, Isten "értünk bűnné tette".[82] De bekövetkezett az igazságszolgáltatás a halál fölött is, mely az emberi történelem kezdete óta társa a bűnnek. És hogy ilyen ítélet történhetett, az Annak halálának köszönhető, aki nem ismerte a bűnt, és egyedül volt képes arra, hogy halálával megölje a halált.[83] Ily módon Krisztus keresztje, melyen az Atyával egylényegű Fiú eleget tesz Isten igazságosságának, gyökerében mutatja meg az irgalmat, helyesebben a szeretetet. Azt a szeretetet, mely ellentmond a gyökérnek, melyből az emberi történelemben a rossz származik, nevezetesen a bűnnek és a halálnak.

A végső beteljesedés alapja letétezt a húsvéti misztériumban

49. A kereszti tehát az a legmélyebb pont, ameddig az Istenség lehajolt az emberhez, és mindahhoz, amit az ember -- főleg a nehezebb és sanyarúbb időkben -- a maga szerencsétlenségének nevez. A kereszti azt jelenti, hogy az örök szeretet ápolni kezdte azokat a sebeket, melyek az embernek földi élete folyamán a leginkább fájnak, s hogy beteljesedett a messiási ígéret, melyet egykor a názáreti zsinagógában mondott ki Krisztus,[84] majd Keresztelő János küldöttei előtt megismételt.[85] A mondottak szerint, melyek már Izaiás jövendölésében is benne foglaltattak,[86] ez az ígéret a szegények, a meggyötörtek, a foglyok, a vakok, a szenvedők és a bűnösök iránt irgalmas szeretet kinyilatkoztatása által vált valóra. A húsvéti misztérium azonban túlhaladja annak a sokféle rossznak a határait, melynek az ember földi életében részese lehet. Krisztus keresztje ugyanis meglátatja velünk a rossznak a bűnbe és a halálba nyúló gyökereit, s így a kereszti eszkatologikus jellé válik: csupán az eszkatologikus beteljesedésben és a mindenség végső megújításában győzi le majd a szeretet a rossz belső gyökereit az összes választottakban, amikor a szeretet -- egészen érett gyümölcsként -- megtermi majd a dicsőséges halhatatlanság, a szentség és az élet országát. Ennek az eszkatologikus beteljesedésnek alapja azonban Krisztus keresztjében és halálában már készen van. És hogy Krisztus "harmadnapra föltámadott" a halálból,[87] ez messiási küldetésének végső jele; ez foglalja össze a rossz hatalma alatt álló világban jelenlévő irgalmas szeretet kinyilatkoztatását.

Ebben a világban a szeretet megnyilvánulása az irgalom

50. A kereszti egyúttal az "új eget" és az "új földet",[88] is jelzi, ahol Isten majd "letöröl szemükről minden könnyet, és halál nem lesz többé; sem gyász, sem jajgatás, sem fájdalom nem lesz többé, mert amik eddig voltak, elmúltak".[89] Amikor majd a világ elérkezik a végső tökéletességre, az irgalom úgy fog megmutatkozni, mint szeretet. A világ jelen állapotában azonban, az emberi történelemben -- mely a bűnnek és a halálnak a történelme is - - a szeretetnek kell elsősorban irgalomként megmutatkoznia. Krisztus messiási terve, ami az irgalom programja is, népének, az Egyháznak programját is jelzi. S ennek középpontjában

mindig a kereszt áll, mivel az irgalmas szeretet kinyilvánulása a keresztben éri el tetőpontját. Amíg tehát "ami eddig volt", el nem múlik,[90] a kereszt marad az a "hely", amelyre Szent János apokalipszisének más szavai is vonatkoztathatók: "Íme, az ajtónál állok és zörgetek. Aki meghallja majd szavamat és ajtót nyit, ahhoz bemegyek, vele fogok étkezni és ő énvelem".[91] Mert Isten akkor is különleges módon tárja föl a maga irgalmát, amikor az embert saját Fia, a Megfeszített iránt serkenti "irgalomra".

Krisztus irgalmat kér

51. Krisztus, mégpedig a megfeszített az Ige, aki soha el nem múlik:[92] Ő az, aki minden emberi szív ajtajánál áll és zörget.[93] Nem fojtja meg a szabadságot, hanem pontosan a szabadságból akarja előhívni a szeretetet, mégpedig nem csupán a szenvedő Emberfia iránti együttérzésben vagy részesezésben, hanem valamilyen módon mindegyikünk részéről az örök Atya felé nyújtott "irgalomban" is. Lehetett volna másként az emberi méltóságot magasabbra emelni és jobban megőrizni Krisztus egész messiási művében és az irgalomnak a kereszt által történő kinyilatkoztatásában, mint így, hogy valamiképpen irgalmat nyer az, aki az "irgalmat kinyilatkoztatja"?

Az irgalomra kötelező "édes törvény"

52. Nemde valójában erről az irgalomról beszél Krisztus, amikor azt mondja: "Valahányszor megtettétek egynek ezek közül, ...nekem tettétek"?[94] Nemde a hegyi beszéd ezen szavai: "boldogok az irgalmasszívűek, mert ők majd irgalmat nyernek"[95] az egész evangéliumnak és a benne rejülő csodálatos cserének is összefoglalását adják, amely csere az üdvözítő terv egyszerű, érvényes s ugyanakkor "édes" törvénye? Nemde a hegyi beszéd ezen szavai, melyek mindjárt a kezdet kezdetén megmutatják az emberi szív képességeit -- azt, hogy az emberekben megvan a képesség arra, hogy "irgalmasszívűek" legyenek --, szinte ugyanezen a módon Isten mélységes misztériumát is föltárják: az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek azt a kifürkészhetetlen kapcsolatát, melyben az igazságosságot átölelő szeretet utat nyit az irgalomnak, az igazságosság pedig az irgalom által kinyilvánítja a szeretet tökéletességét.

A húsvéti misztérium az irgalom kinyilatkoztatásának beteljesedése

53. Ezért a húsvéti misztérium nem egyéb, mint maga Krisztus, a fölfoghatatlan Isten misztériuma kinyilatkoztatásának csúcshelyzetében. Maradéktalanul ugyanis ekkor válnak valóra az Utolsó Vacsora termében elhangzott szavak: "aki engem látott, látta az Atyát".[96] Mert Krisztus, akinek az Atya az ember miatt "nem kegyelmezett meg",[97] s aki a sajátfájdalmában és a kereszten való gyötrődésében nem tapasztalhatta meg az emberi irgalmat, a föltámadásában mutatja meg akadálytalanul annak a szeretetnek a teljességét, mellyel az Atya Őt és Őbenne minden embert szeret. "Nem a halottak Istene, hanem az élőké."[98] Krisztus a föltámadásában annyira megmutatta az irgalmas szeretet Istenét, hogy vállalta a keresztet, mely a föltámadásnak volt az útja. Éppen ezért, amikor megemlékezünk Krisztus keresztről, kínszenvedéséről és haláláról, hitünk és reményünk közvetlenül a Föltámadottra irányul; arra a Krisztusra, aki, "amikor... a hét első napján este lett, ...ott állt közöttük" az Utolsó Vacsora termében, "ahol a tanítványok voltak, ...rájuk lehelt és mondta nekik: Vegyétek a Szentleket. Akiknek megbocsátjátok majd a bűnöket, azok bocsánatot nyernek, akiknek pedig megtartjátok, azoknak meg lesznek tartva".[99]

A föltámadt Krisztus az irgalom forrása

54. Íme, az Isten Fia, aki föltámadásában mélységesen átérzi az Atya feléje irányuló irgalmát, azaz szeretetét, mely erősebb a halálnál. És ugyanez a Krisztus, az Isten Fia messiási műve végéig, sőt annak befejezése után is az irgalom kimeríthetetlen forrásának bizonyul, a szeretet forrásának, melyről attól kezdve az üdvösség története végéig állandóan bizonyítja az Egyházban, hogy erősebb, mint a bűn. A húsvéti Krisztus, a föltámadott az irgalom végső megtestesülése és eleven jele: egyszerre üdvtörténeti és eszkatologikus. A húsvéti idő szent liturgiája ennek átérzésével adja ajkunkra a zsoltár szavát: "Az Úr irgalmasságait örökké fogom énekelni".[100]

3. MÁRIA, AZ IRGALOM ANYJA

A Húsvétban a Magnificat próféciaja is beteljesült

55. Ezekben az Egyház felé Húsvétkor elhangzó szavakban az visszahangzik, amit prófétai erővel Mária mondott ki, amikor Erzsébetet, Zakariás feleségét meglátogatta: "az Ő irgalma nemzedékről nemzedékre".[101] E szavak mindjárt a megtestesülés után új fényt vetnek az üdvösség történetére. Krisztus föltámadása után pedig az üdvtörténet látása történetileg is, eszkatologikusan is új lesz. Mert amint az emberiség hatalmas családjában új nemzedékek követték egymást, ugyanúgy attól az időtől kezdve új nemzedékek támadtak Isten népében is, amelyet a kereszt és a föltámadás megkülönböztető jegye Krisztus húsvéti misztériumának pecsétjével "pecsétel meg".[102] Isten népét ugyanis annak az irgalomnak megvalósulása jellemzi, melyről Mária Erzsébet házában küszöbén szolt: "az Ő irgalma nemzedékről nemzedékre".[103]

Mária részese az irgalom kinyilatkoztatásának

56. Ezen túlmenően Mária az az ember, aki teljesen egyedülálló módon ismerte meg az irgalmat, és szívének áldozatával utolérhetetlen módon követte is, olyannyira, hogy az irgalomban való részesedése az isteni irgalom kinyilatkoztatásának lett része. Áldozata nagyon szorosan kapcsolódik Fia keresztjéhez, mely alatt ő is ott állt a Golgotán. Ezért jelent személye különleges részesedést az irgalom kinyilatkoztatásában. Részesedés ugyanis Isten abszolút hűségében a szeretet és a szövetség iránt, melyet öröktől fogva akart, s amelyet az időben egy emberrel, egy néppel, az emberi nemmel kötött; és ugyanakkor részesedés abban a kinyilatkoztatásban, mely a kereszten egyszer s mindenkorra megtörtént. Máriához, a Megfeszített Édesanyjához hasonló módon senki sem tapasztalta meg a kereszt misztériumát, azaz a transzcendens isteni igazságosságnak a szeretettel való találkozását: a "csókot", melyet az irgalom és az igazságosság váltott egymással.[104] Úgy, mint Mária, senki sem fogadta lelkébe ezt a misztériumot: azt a valóban isteni megváltást, mely a Kálvárián a Fiú halála és Anyja szívének határozott "igen"-nel hozzákapcsolódó áldozata által történt. Mária tehát belülről fogja föl az isteni irgalom misztériumát; ismeri ennek árát, és tudja, mily nagyszerű ez a misztérium. Ezért szólíthatjuk Máriát az Irgalom Anyjának (*Mater Misericordiae*), Irgalmas Úrnőnknek (*Domina Nostra Misericordiae*), és az Isteni Irgalom Anyjának (*Mater Divinae Misericordiae*). Mindhárom megszólításban súlyos teológiai tartalom rejlik, mert kifejezik Mária lelkének, sőt egész személyiségének felkészültségét arra, hogy meglássa -- előbb Izrael, majd minden egyes ember, végül az egész emberi nem történelmébe burkoltan --

azt az irgalmat, melyben a Szentháromság terve szerint nemzedékről nemzedékre"[105] részesedik az ember.

Tapasztalta és "kiérdemelte" az irgalmat

57. Az idézett megszólítások, melyekkel Isten Anyjához fordulunk, elsősorban mégis úgy beszélnek róla, mint a Megfeszített és Föltámadott Anyjáról, aki az irgalmat egész földi életében, s főleg Fiának keresztje alatt ugyanolyan rendkívüli módon érdemelte ki, mint amilyen rendkívüli módon tapasztalta. S mivel Fiának messiási küldetésével olyan rejtett és senki máshoz nem hasonlítható kapcsolatban volt, arra rendeltetett, hogy elhozza az emberekhez a szeretetet, melynek kinyilatkoztatására jött az ő Fia; azt a szeretetet, mely leginkább a szomorkodók és a szegények, a szabadságuktól megfosztottak és a vakok, az elnyomottak és a bűnösök felé mutatkozott meg, úgy, ahogy Izaiás jövendölését idézve előbb a názáreti zsinagógában[106], majd Keresztelő János küldötteinek mondta Krisztus.[107]

Istenanyasága teszi Máriát az irgalom eszközévé

58. Máriának, a Megfeszített és Föltámadott Anyjának szíve egyedülálló módon részesült abban a szeretetben, melynek "irgalmas" volta leginkább a lélek és a test nyomorúsága láttán mutatkozott meg. Máriában és általa ez a szeretet az Egyház és az emberi nem történelmében szüntelenül megmutatkozik, és különösen azért termékeny, mert Isten Anyjában az anyai szív tapintata és éleslátása hordozza, s mert Krisztus mellett elfoglalt helyéből adódóan Mária alkalmassá vált arra, hogy eljuttassa mindazokhoz, akik az anyai kézből könnyebben fogadják ezt az irgalmas szeretetet. Ez a tény, mely oly szorosan kapcsolódik a megtestesülés misztériumához, egyike a keresztény vallás életadó és kiemelkedő misztériumainak.

A Zsinat tanítása Máriáról

59. Erről a II. Vatikáni Zsinat így tanít: " Máriának ez az anyasága a kegyelem rendjében szüntelenül megmarad az angyali üdvözlétkor hittel adott beleegyezéstől kezdve -- melyben a kereszt alatt is vonakodás nélkül kitartott -- egészen az összes választott örök beteljesedéséig. Mert ezt az üdvösséges feladatot a mennybevételekor sem tette le, hanem szüntelen közbenjárásával kieszközli nekünk az örök üdvösség ajándékait. Anyai szeretetével gondoskodik Fia testvéreiről, akik még zarándokok, s veszedelmek között forognak és szorongatások érik őket, míg el nem érkeznek a boldog hazába."[108]

HARMADIK RÉSZ

A MI VILÁGUNK ÉS AZ ISTENI IRGALOM

I. VILÁGUNK KÉPE

1. KORUNK JELLEMZŐ VONÁSAI

Pozitív adatok

60. Teljes joggal hihetjük, hogy amikor Isten Anyja megtapasztalta az irgalmat -- amelynek "nemzedékről nemzedékre" részesei lesznek mindazok, akik engedik, hogy az istenfélelem vezesse őket --, szavaiba a mi korunkat is belefoglalta. A Szűzanya Magnificatjának szavaiban prófétai erő rejlik, ami nemcsak Izrael elmúlt történelmére visszafelé, hanem Isten Országának földi sorsára előre is tekint. Mi, akik ma lakjuk a földet és a harmadik évezred közelségének tudatában élünk, lelkünk mélyéig átérezzük ennek a történelmi fordulópontnak a súlyát. Századunk szerencsésnek érzi magát, mert a fejlődés sok olyan lehetőséggel ajándékozta meg, melyek még néhány évtizeddel ezelőtt is elképzelhetetlenek voltak. Az ember teremtő törekvése és értelmes munkája mélyreható változásokat hozott mind a természettudományok, mind a technika világában, de a társadalmi életben és a kultúrában is. Az ember fölfedezte, hogy hatalma van a természet fölött, és a közösségi erkölcs törvényeiről is gazdagodtak ismeretei. Azt is látja, hogy a népek és az egyes emberek közötti távolságok és válaszfalak csökkennek, sőt el is tűnnek a növekvő közösségi érzés, az emberi nem egységének átlátása és a kölcsönös kapcsolatokban nyújtott szolgálatok következtében; valamint annak a vágynak és lehetőségnek jóvoltából, amely módot ad rá, hogy az ember a mesterségesen kialakított földrajzi határokon túl is kapcsolatokat teremtsen testvéreivel. Főleg a mai fiatalok fogják föl, hogy a tudomány és a technika haladása nemcsak új javakat képes létrehozni, hanem az ember megismerését is növelheti. A hírközlő eszközök fejlődése például meg tudja sokszorozni az ember alkotóképességét, és utat tud nyitni egy adott nép számára más népek kultúrája és lelki gazdagsága felé. Az ismeretközlés új módjai segítik az eseményekben és az ismeretekben való részesevé válást. Mindaz az előrelépés, ami a biológia, a pszichológia és a szociológia tudományának területén történt, segítheti az embert abban, hogy mélyebbre hatoljon saját létének gazdagságában. S bár az ilyenfajta fejlődés eredményei ma többnyire még csak az iparilag fejlett országok kiváltságai, tagadhatatlan, hogy az idő múlásával az összes népek és nemzetek részeseivé válhatnak e javaknak. És ez nem hiú álmodozás, mert a közös jó szándék máris meg van hozzá.

Nyugtalanító jelenségek a Zsinat idején

61. De ezeken kívül -- helyesebben ezekbe foglaltan -- olyan nehézségek is jelen vannak a mai világban, melyek egyre súlyosbodni látszanak. Jelen vannak olyan félelmek és gyengeségek, amelyek az ember legbenső lelkiismeretét érintik, ahol az ember tudja, hogy

számadással tartozik. Továbbá a mai világ képéhez olyan árnyékok és egyenlőtlenségek is hozzátartoznak, melyek nem pusztán a dolgok felszínén vannak. A II. Vatikáni Zsinat lelkipásztori konstitúciója, a *Gaudium et Spes* nem az egyetlen dokumentum, mely korunkról tárgyal, súlya mégis jelentős. Ebben a konstitúcióban olvassuk: "...azok az egyensúlyzavarok, melyektől a mai világ szenved, azzal az alapvetőbb egyensúlyzavarral függenek össze, mely az ember szívében gyökerezik. Magában az emberben ugyanis sok ellentmondó elem küzd egymással. Egyrészt ugyanis mint teremtmény sokszorozottan korlátozottan, másrészt vágyaiban korlátlanul és egy magasabbrendű életre hivatottnak érzi magát. Sokféle érték vonzza egyszerre, és mindig választani kénytelen közöttük, nem egyről pedig egészen le kell mondania. Ráadásul mivel esendő és bűnös, gyakran teszi azt, amit nem akarna, amit pedig szeretne, nem teszi meg. Ezért megosztott önmagában, amiből sok és nagy társadalmi ellentét is származik." [109] Továbbá: "...egyre többen lesznek, akik a világ jelen fejlődését látva fölvetik vagy fokozott érzékenységgel élik át a legalapvetőbb kérdéseket: mi az ember? Vajon mi a fájdalom, a rossz és a halál értelme, melyek minden fejlődés ellenére változatlanul megmaradnak? Mit érnek az oly drága áron szerzett győzelmek?" [110]

A mai helyzet

62. Vajon a Zsinat óta eltelt tizenöt esztendő elmúltával elmondhatjuk-e, hogy a korunkra annyira jellemző veszedelmek elhárultak vagy csökkentek? Úgy tűnik, nem. Sőt ellenkezőleg, azok az ellentétek és fenyegetések, amelyek a Zsinat idején még csak fölmerülni látszottak, s még nem is mutatták, hogy mélyükben miféle további veszedelmeket rejtenek, az eltelt időben világosabbá váltak, és különféle módokon csak megerősödtek, s nem hagyják, hogy a korábbi évek illúzióiba ringassuk magunkat.

2. A KORUNKAT FENYEGETŐ VESZEDELMEK

A háború veszedelme

63. Ezért növekszik napjainkban a veszélyérzet. A létet minden nap fenyegető veszedelmek következtében növekszik mindenekelőtt a háborús összecsapástól való félelem -- amint ezt a *Redemptor Hominis* kezdetű enciklikánkban röviden érintettük --, hiszen a fölhalmozott atomfegyverek mennyisége magával hozhatja, hogy az emberi nem, legalábbis részben, kiirtja önmagát. De ez a fenyegető veszély nemcsak a fegyverek következménye, melyekkel ember az embernek árthat, hanem annak az anyag-centrikus tiszteletnek is, mely emberséges jelszavakat terjeszt ugyan, de elsőbbséget biztosít az anyagnak az emberrel szemben. Korunk embere tehát fél, nehogy azoknak az eszközöknek a fölhasználásával, amit maga az ember talált föl, emberek, családok vagy nemzetek más egyének, közösségek illetve népek erőszakos jogtalanságainak áldozataivá váljanak. Századunk története bőségesen szolgáltatja erre a példákat. S annak ellenére, hogy általánosan hirdetik az emberi jogokat, azaz az ember testi és szellemi természetének megvalósításához való jogát, nem mondhatjuk, hogy ezek a példák csupán az elmúlt évtizedeket jellemezték.

"Békés" veszedelmek

64. Az ember méltán fél, hogy áldozatául esik olyan erőszaknak, mely megfosztja belső szabadságától: annak az igazságnak kifejezésétől, amiről meg van győződve; a hite megvallásától; a lehetőségtől, hogy követhesse a lelkiismerete által mutatott helyes utat. A mai társadalmak rendelkezésére álló eszközök nemcsak azt a veszélyt rejtik magukban, hogy egy katonai összeütközés során kioltják az életet, hanem annak lehetőségét is hordozzák, hogy általuk "békés" módon hatalmukban tartsanak embereket, családokat vagy esetleg egész társadalmakat azok, akiknek ezek az eszközök a birtokukban vannak: ha ugyanis a többiek valami miatt ellenükre élnek, hajlandók gátlástalanul fölhasználni ezeket az eszközöket.

Kettős veszélyérzet

65. Azokra a világban ma is létező kínzásokra is gondolnunk kell, melyeket államhatalmak alkalmaznak hatalmuk és politikai túlsúlyuk fönntartása érdekében; a hatalmat képviselők szolgálói büntetlenül hajtják végre a kínzásokat. A biológiai veszély észlelésével együtt egy másik veszély tudata is növekszik, mely veszedelem arra is képes, hogy teljesen eltörölje az igazán emberi értékeket, melyek legszorosabban összefüggnek az ember személyi méltóságával, az igazsághoz és a szabadsághoz való jogával.

Szociális ellentmondások

66. És mindez abban a nagyon fájdalmas helyzetben történik, melyben gazdag, jól táplált és fogyasztásra berendezkedett emberek és társadalmak mellett éhezõ emberek és társadalmi rétegek vannak. Gyermekek hálnak éhen édesanyjuk szeme láttára. A világnak vannak részei, ahol hatalmas területek tengõdnek nyomorban és igen alacsony fejlettségi szinten. Ezt ma már az egész földkerekség tudja. Sõt, ez az emberek és társadalmak közötti egyenlõtlenség nemcsak létezik, hanem egyre inkább növekszik is. Elõfordul, hogy egymás mellett élnek gazdagok, akik dúskálnak a bõségben, és szûkölködõk, akik igen nagy nyomorban vannak. Ezek száma sokszor tíz, sõt százmilliókra tehetõ. Ilyen helyzetben a lelkek aggodalma csak növekedhet. Mert ezek a tények arra derítenek fényt, hogy e század gazdasági életének irányítása és nemkülõnben a világi kultúra is valami elemi rosszra, vagy inkább az emberekben levõ bûnös készségek (víciumok) halmazára és a dolgok rossz elrendezésére alapszik. Az emberiség családjának ezért nincs módja arra, hogy megszabaduljon ezektõl a teljes egészükben rossz feltételektõl.

A félelem orvoslási kísérletei

67. Világunk mai képe -- amelyben oly sok fizikai és erkölcsi rossz van jelen, hogy úgy tûnik: teljesen behálózta az ellentmondások és a feszültségek, s tele van az ember szabadságát, lelkiismeretét, vallását fenyegetõ veszedelmekkel -- érthetõvé teszi a mai emberben uralkodó félelmeket. Különös módon ezeket a szorongásokat nemcsak azok érzik, akik nyomorognak vagy elnyomás alatt élnek, hanem azok is, akik a gazdagság és a fejlõdés elõnyeit élvezik.

Ámbár szép számmal vannak, akik próbálják föltárni e szorongás gyökereit, és a rendelkezésükre álló anyagi javakkal, melyeket a technika, a gazdagság és a hatalom ad kezükbe, orvoslást is szeretnének adni rá, az emberek lelke mélyén mégis fölbe kerekedik a félelem az összes felkínált gyógyírnak. És ez azért van így, mert, miként a II. Vatikáni Zsinat magyarázta, e szorongás az emberi élet alapjáig hatolt, és az ember egzisztenciális bizonytalanságával együtt nyugtalanságot ébreszt az ember és az egész emberiség jövőjét illetően. Éppen ezért olyan szilárd akarati döntéseket követel, melyek immár kötelezőek az emberiség számára.

3. AZ IGAZSÁGOSSÁG A MI VILÁGUNKBAN

Az igazságérzet növekedése

68. Mindenfelé tapasztalható, hogy korunk társadalmában igen elevenen él az igazságérzet. Természetesen ezt minden vele ellenkező igazságtalanság csak tovább növeli, akár embercsoportok, akár ún. "osztályok", akár nemzetek, országok, tömbök vagy világrészek között jelentkezik. Az emberi léleknek az a nemes és sokféleformában kifejezésre jutó erénye, amit a mai kor emberének lelkiismerete igazságosságnak nevez, jelzi a földkerekséget átható feszültségek és ellentmondások etikai természetét.

Az Egyház együttérez az emberekkel

69. Az Egyház minden részletében osztozik a mai kor emberével e mélységes igazságvágyában, és szüntelenül fölhívja a figyelmet azokra a javaslatokra, melyek megvalósítanak az ember és a társadalmi élet által követelt igazságosságot. E törekvés bizonyossága a katolikus tanításnak az utóbbi évszázadban kibontakozott területe a szociális igazságosságról. E tanítás elveiből táplálkozik részben az emberek lelkiismereti nevelése az igazságosság szellemében, részben egyéb, az igazságosságot előmozdító kezdeményezések, főleg a laikus apostolkodás területén.

Az igazságosság a gyakorlatban eltorzul

70. Azt azonban nem nehéz észrevenni, hogy mindazok az elgondolások és tevékenységek, melyek az igazságosság fogalmából születnek, s melyeknek meg kellene valósítaniuk az igazságosságot az emberi közösségek között, a megvalósulás folyamán gyakran eltorzulnak. Mert miközben valamennyien az igazságosságra hivatkoznak, a tapasztalat azt mutatja, hogy az igazságot más, negatív erők -- mint pl. a burkolt gyűlölet vagy a kegyetlenség -- elnyomják. S ekkor a cselekvés igazi indítéka már nem az igazságosság, hanem az a vágy, hogy az ellenség pusztuljon el, szabadsága szoruljon korlátok közé, és lehetőleg kerüljön teljesen függő helyzetbe. Ez pedig már teljességgel ellentmond az igazságosság lényegének, mely természete szerint arra törekszik, hogy egyensúlyt és kiegyenlítődést hozzon létre a harcoló felek között. Ez a visszaélés és az igazságosság lényegének ilyen kiforgatása

megmutatja, hogy a cselekvő ember milyen messze tud kerülni az igazságosságtól, akkor is, ha annak nevében jön. Krisztus nem ok nélkül helyteleníti az ószövetségi tanításhoz mereven ragaszkodó hallgatói előtt a "szemet szemért, fogat fogért"[111] törvényben kifejeződő lelkületet. Akkoriban ez volt a megromlott igazságosság egyik formája; és ezt a mintát a mai korban más-más formák követik. Mert nyilvánvaló, hogy egy mesterkéltné igazságosságra (pl. történelmi vagy "osztály"- igazságra) hivatkozva ki lehet irtani a felebarátot; meg lehet ölni, meg lehet fosztani szabadságától és alapvető jogaitól az embert.

Az igazságosság önmagában nem elegendő

71. Az előző évtizedek és saját korunk tapasztalatai is mutatják, hogy az igazságosság egymagában nem elegendő. Sőt, önmagában fölhasználható arra is, hogy általa tagadják és kioltásuk magukat az igazságosságot, ha nem teszik lehetővé, hogy az emberi életet átjárja a maga sokféle formájában egy magasabbrendű erény: a szeretet. Egyebek mellett történelmi tapasztalatokból született ez a tétel: a végsőkéig érvényesített jog a legnagyobb igazságtalanság (*summum jus summa injuria*). Ez a tétel nem az igazságosságot becsüli le, nem is a ráépülő jogrendet kárhoztatja, hanem csak egy másik szempontból mutatja meg, hogy a lélek erőinek mennyivel magasabbrendű forrásokból kell fakadniuk, mint az igazságosság rendjét meghatározók.

Korunk erkölcsi bajai

72. Körvonalazván tehát annak a világnak képét, amelyben élünk, az Egyház kifejezésre juttatja, hogy részese korunk sok-sok embere aggodalmának. Mert az említettekén kívül az is féltő, hogy sok olyan alapvető érték megsemmisül, mely kétséget kizáróan nemcsak a keresztény erkölcsi tanítás kincsesházához, hanem egyszerűen a tisztességes emberi kultúra javaihoz is hozzátartozik. Ilyen például az emberi élet tiszteletben tartása a fogamzás pillanatától kezdve, a házasság fölbonthatatlanságának tisztelete vagy a családok együttmaradásának őrzése. Az erkölcsök szabadossága az emberi élet és az emberi kapcsolatok legérzékenyebb pontjait érinti. De ugyanígy növekszik az emberek közötti kapcsolatok hamissága, a gondatlanság abban, hogy igazat mondanak-e egymásnak; a csupán a haszonra figyelés a kapcsolatokban; egyre kevésbé becsülik és egyre könnyebben megsértik a közjót. Végül minden elveszíti szakrális jellegét és csakhamar embertelenné válik. Mert azaz ember és az a társadalom, mely és aki előtt már semmi sem szent, erkölcsileg tönkremegy.

II. ISTEN IRGALMA AZ EGYHÁZ KÜLDETÉSÉBEN

1. AZ EGYHÁZ FELADATA, HOGY FOLYTASSA AZ IRGALOM KINYILVÁNÍTÁSÁT

Vállalnia -- vallania, hirdetni és élnie -- kell az isteni irgalmat

73. A világ előttünk álló képe, mely csak félelmeket ébreszthet, emlékezetünkbe idézi Mária szavait a Magnificatból, melyekkel ő a "nemzedékről nemzedékre" megmutatkozó irgalmat magasztalja Isten Fiának megtestesülésében. Ezeknek az égből származó szavaknak szépségét lelkünkben őrizve és az emberiség családjának fájdalmaira vonatkoztatva őket, a mai kor Egyházának érzékenyebb lelkiismerettel kell élnie az iránt, hogy minden megnyilvánulásában tanúságot tegyen Isten irgalmáról úgy, ahogyan az Ószövetség hagyománya, Krisztus és az apostolok élete mutatja. Tanúskodnia kell az isteni irgalomról, mely Krisztus egész messiási művében megnyilvánult. Sőt, úgy kell vallania azt, mint a hit üdvözítő igazságát, mely egyúttal a hitből fakadó élethez is szükségszerűen hozzátartozik. Hirdetni kell az irgalmat, és be kell teljesítenie mind a saját hívei, mind az összes jóakarátú ember életében. Végezetül, mivel az Egyház vallja az irgalmat és mindig hűséges marad hozzá, joga és kötelessége, hogy segítségül hívja Isten irgalmát, azaz könyörögjön érte minden fizikai és erkölcsi rosszal és minden fenyegető veszedelemmel szemben, melyek árnyékot vetnek az emberiség jövőjére.

Az irgalom jelenléte az Egyház imádságos és liturgikus életében

74. Így tehát az Egyháznak vallania és hirdetni kell az isteni irgalmat a maga teljes igazságában, ahogyan a kinyilatkoztatásban megkaptuk. Enciklikánk első oldalain megpróbáltuk legalább vázlatosan körvonalazni az irgalom mibenlétét, melyet a Szentírás és a Hagymány oly bőségesen példáz. Az isteni irgalom, melyről a Szentírás beszél, az Egyház mindennapi életében a szent liturgia olvasmányaiban szünet nélkül visszhangzik. Isten népének hitérzéke föl is fogja, amint erről a jámborság egyéni és közösségi megnyilvánulásai egyaránt tanúskodnak. Nagyon nehéz lenne ezeket mind összegyűjteni és elemezni, mivel nagyon mélyen beivódtak az emberek lelkébe.

Az Egyház élete bizonyítja az irgalom nagyságát

75. A teológusok között vannak, akik azt mondják, hogy Isten tökéletességei és tulajdonságai között az irgalom a legnagyobb. Ehhez a Szentírás, a Hagymány és Isten egész hívő népének élete is bizonyítékokat szolgáltat. Ez esetben azonban nem az Istenség misztériumának belső, az isteni lényeghez tartozó tökéletességéről van szó, hanem arról a tulajdonságról, mely által az ember saját életének rejtett mélységében gyakran és nagyon közelről találkozhat az élő Istennel. Krisztus Fülöphöz intézett szavai szerint[112] az "Atya látása" -- ti. Isten hitben való

látása -- az irgalomban való találkozás alkalmával mélységesen egyszerű és igaz pillanatokat jelent, melyhez hasonlót a tékozló fiú példabeszédében láttunk.

Jézus Szíve az irgalom koncentrált kinyilatkoztatása

76. "Aki engem látott, látta az Atyát".[113] Az Egyház hirdeti Isten irgalmát, ebből él hitének gazdag tapasztalataiban és tanításában. S miközben szemléli Krisztust, egészen hasonlóvá válik hozzá, életéhez és Evangéliumához, keresztyéhez és föltámadásához, az Ő teljes misztériumához. Hiszen mindaz, ami az Egyház eleven hitében és tanításában Krisztus "látását" eredményezi, oda vezet, hogy az Ő szent irgalmában meglássuk az Atyát. Úgy tűnik, az Egyház leginkább akkor hirdeti és tiszteli Isten irgalmát, amikor Krisztus Szívére hivatkozik; mert amikor Krisztushoz járulunk, Szívének misztériumában módot kapunk arra, hogy elidőzzünk a titoknál, mely az Atya irgalmas szeretetének koncentrált kinyilatkoztatása, ugyanakkor nagyon hozzáférhető az ember számára. S éppen e szeretet kinyilatkoztatása az Emberfia messiási küldetésének legbenső lényege.

Az Eucharisztia és az isteni irgalom megtapasztalása

77. Az Egyház valóban él, amikor vallja és hirdeti az irgalmat -- a Teremtő és Megváltó legcsodálatosabb tulajdonságát --, és amikor az embereket az Üdvözítő által őrzésre és osztogatásra rábízott irgalmának forrásaihoz vezeti. Nagy segítséget jelent ebben az Isten Igéjéről való elmélkedés és elsősorban az Eucharisztia, a bűnbánat, illetve a kiengesztelődés szentségének megfontolt és tudatos vétele. Az Eucharisztia ugyanis mindig arra a szeretetre emlékeztet, mely erősebb a halálnál: "valahányszor eszünk ebből a kenyérből és iszunk ebből a kehelyből", nemcsak a Megváltó halálát hirdetjük, hanem föltámadását is valljuk, amíg dicsőségesen "el nem jön".[114] A szentmise, melyet Annak emlékezetére mutatunk be, aki messiási küldetésében szavával is, keresztyével is megmutatta nekünk az Atyát, a kimeríthetetlen szeretet bizonyossága is, mely szüntelenül találkozni akar velünk, sőt belénk akar költözni, amikor minden emberi szív felé közeledik. A bűnbánat, illetve a kiengesztelődés szentsége mindenki, még a súlyos bűnök terhét hordozók számára is utat nyit. E szentségben ki-ki megtapasztalhatja az irgalmat, azt a szeretetet, mely erősebb, mint a bűn. Erről a *Redemptor Hominis* kezdetű enciklikában már volt szó, mégis hasznos lesz néhány pontját újra érintenünk, mégpedig azért, mert a bűn megtalálható a világban, melyet "úgy Isten szeretett, hogy egyszülött Fiát adta érte";[115] mert Isten, aki "a szeretet",[116] másként mint irgalom, nem tudja magát kinyilatkoztatni. Ugyanis ez felel meg nemcsak Isten és a szeretet legmélyebb igazságának, hanem az ember belső igazságának és a neki ideiglenesen hazát adó világ igazságának is.

A bűnbánat szentsége és az isteni irgalom

78. Mivel az irgalom a végtelen Isten tökéletessége, maga is végtelen. Ezért határtalan és kimeríthetetlen az Atya készsége arra, hogy befogadja tékozló fiait, ha hazatérnek. Ugyanezért végtelen a bűnbocsánat lehetősége és gyorsasága is: a Fiú csodálatos áldozatának értéke miatt. Ezt a hatalmat semmiféle emberi bűn nem képes fölülmúlni, de még csökkenteni sem. Egy valami képes arra, hogy megkösse az emberben: a jóakarát hiánya, pontosabban a

lélek, mely nem akar megtérni és bűnbánatot tartani; más szóval a bűnben való megátalkodottság, az igazsággal és a kegyelemmel való szembeszállás, s főleg Krisztus keresztye és föltámadása tanúságtételének elvetése.

Az Egyház hirdeti és vallja a megtérést

79. Az Egyház ezért vallja és hirdeti a megtérést. Az Istenhez való megtérés pedig abban áll, hogy az ember fölfedezi az Ő irgalmát: azt a szeretetet, mely a Teremtő és Atya mértéke szerint türelmes és jóságos[117]. A megtérés hazatalálás ahhoz a szeretethez, melyhez a "mi Urunk, Jézus Krisztus Istene és Atyja"[118] hűséges marad az emberrel kötött szövetség történelmében a végső következményekig, egészen a keresztig, azaz Fia haláláig és föltámadásáig. Ezért az Istenhez való megtérés mindig annak az Atyának "megtalálásából" születik, aki gazdag az irgalomban.

A megtérés nem átmeneti tett, hanem állapot

80. Továbbá Isten irgalmának és jóságos szeretetének igazi megismerése a megtérésnek nem csupán mint átmeneti, belső tetteknek, hanem egy szünet nélküli érzületnek és állandó lelkiállapotnak is örök és kiapadhatatlan forrása. Akik ugyanis ezen az úton ismerik meg Istent, és ily módon "látják" Őt, nem tudnak másként élni, csak szüntelenül megtérve hozzá, tehát a megtérés állapotában élnek; ami a földön zarándokként élő emberek életének jelentős összetevője. Nyilvánvaló, hogy az Egyháznak nem csupán tanító szóval, hanem Isten népének egész életével is hirdetni kell Istennek a megfeszített és föltámadt Krisztusban kinyilatkoztatott irgalmát. Az élet e tanúságtételével valósítja meg Isten népe sajátos küldetését, mellyel Krisztus messiási küldetésének részesévé és folytatójává válik.

Az ökumenizmusnak is föltétele az irgalmas szeretet

81. A mai Egyház teljesen tisztában van azzal, hogy csak Isten irgalmára alapozva tudja megoldani a II. Vatikáni Zsinat tanításából következő feladatokat, s elsősorban is az ökumenizmus ügyét, melynek az a célja, hogy Krisztus valamennyi követőjét egyesítse. S miközben az Egyház támogatja a sokféle ökumenikus kezdeményezést, alázattal megvallja, hogy csak az emberi széthúzásnál erősebb szeretet képes megvalósítani azt az egységet, melyet Krisztus imádkozva kért az Atyától, s melyet nem szűnik meg ma sem "kimondhatatlan sóhajtozásokkal" kérni számunkra.[119]

2. AZ IRGALMAS SZERETET EMBERI GYAKORLÁSA

Az irgalmas szeretet gyakorlása kötelességünk

82. Jézus Krisztus nemcsak arról tanított, hogy az ember megtapasztalhatja Isten irgalmát, hanem azt is megparancsolta, hogy maga az ember mások felé "irgalommal legyen": "Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmat nyernek".[120] E szavakban az Egyház egyszer felhívást hall az irgalomra, máskor az erőt meríti belőlük hozzá; s ha a boldogságok általában utat mutatnak a megtérés és az élet megjobbítása felé, az *irgalmasoknak ígért boldogság* kifejezetten ezt teszi. Az ember ugyanis annyira közeledik Isten irgalmas szeretetéhez, amennyire saját szívében irgalmassá formálódik a felebaráti szeretet.

Aki irgalmas: ajándékozik és ajándékot nyer

83. Ez az evangéliumi átalakulás nem egyszer s mindenkorra lezáródó történés, hanem állandó folyamat, életstílus, mely a keresztény hivatásnak szükségszerű és elmaradhatatlan tulajdonságát jelenti. Ezenfelül a szeretet állandó megtalálását és állhatatos megőrzését is megkívánja; a szeretetét, mely minden pszichológiai és szociológiai nehézség ellenére összeköt és fölemel egyszerre. Itt ugyanis az irgalmas szeretetről van szó, amely természete szerint teremtő szeretet. A kölcsönös emberi kapcsolatokban azonban az irgalmas szeretet soha nem csak az egyik fél tette, illetve magatartása. Még akkor sem, amikor minden jel arra mutat, hogy az egyik fél csak följánlja és adja, a másik pedig csak kapja és élvezi az irgalmat (pl. a gyógyító orvos, a tanító pedagógus, a gyermekét tápláló és nevelő szülő esetében), mert aki ajándékozik, a jótettében maga is mindig ajándékot nyer. Egyébként pedig bárki kerülhet bármikor olyan helyzetbe, hogy jót tesznek vele, vagy jót kap valakitől, tehát az irgalmas szeretet megnyilvánulásait tapasztalja.

Az irgalmasság tette mindig kölcsönös

84. E témakörben a megfeszített Krisztus a példakép és a legsürgetőbb ösztöke számunkra. Az Ő példáját követve a lélek teljes aláztatásával tudunk irgalmat gyakorolni mások felé, tudván, hogy az Úr úgy fogja elismerni, mintha neki magának tettük volna.[121] E példa szerint meg kell tisztítanunk minden olyan tettünket és szándékunkat, mellyel olyan "egyoldalúan" gyakoroljuk az irgalmasságot, mintha jót tennénk másokkal. Valójában egy cselekedetünk csak akkor lesz az irgalmas szeretet tette, ha végrehajtása közben meg vagyunk győződve arról, hogy mi kapunk irgalmat attól, aki felé irgalmat gyakorolunk. Ezzel szemben, ha hiányzik tetteinkből ez a kölcsönösség, nem az irgalom tettei lesznek azok, sem a teljes megtérés -- melynek útját Krisztus egészen a keresztségig elmagyarázta és megmutatta -- nem történt meg még bennünk, sem az irgalom ama nagyszerű forrásából nem merítettünk még, amelyet Ő nyitott meg számunkra.

Az irgalom és az igazságosság összetartozik

85. Így tehát az út, amelyet Krisztus az irgalmasoknak ígért boldogsággal mutatott nekünk, sokkal gazdagabb, mint amit az emberi közvéleményből az irgalomról megtudhatunk. Az emberi megítélés szerint ugyanis az irgalom egyoldalú tett, illetve magatartás, mely föltételezi és fönntartja az irgalmasságot gyakoroló és irgalmasságot nyerő, a jót cselekvő és a jótettet elfogadó közötti távolságot. Ebből adódik az emberekben az a követelmény, hogy az emberi kapcsolatokat és társadalmi kötelekeket meg kell szabadítani az irgalomtól, hogy csak az igazságosság erősítse azokat. Ám ezek a vélekedések nem ismerik az irgalom és az igazságosság mély összefüggését, melyről az egész szentírási hagyomány, főleg pedig Krisztus messiási műve tanúskodik. Elmondhatjuk: az igazi irgalom az igazságosság legmélyebb forrása. Ha ugyanis az igazságosság egymagában alkalmas arra, hogy döntőbíró legyen a javak egyenlő elosztásánál, akkor vele szemben a szeretet, és egyedül a szeretet (mégpedig a jóságos szeretet, melyet "irgalomnak" nevezünk) képes arra, hogy emberré tegye az embert.

Az irgalom valósítja meg igazán az emberi összetartozást

86. Bizonyos értelemben tehát az igazán keresztény irgalom egyúttal az emberek közötti "egyenlőség" legtökéletesebb megvalósulása, s így az igazságosság legteljesebb "megtestesülése" is, mivel a maga tárgykörében az igazságosság ugyanerre törekszik. Míg azonban az igazságosság által létrehozott egyenlőség a külső világ, a "tárgyi" javak körében létezik, a szeretet és az irgalom az embereket abban az alapvető jóban teszi egyenlőkké, ami sajátos méltóságával maga az ember. Ugyanakkor a "türelmes és jóságos" szeretet[122] által megvalósult "egyenlőség" nem szünteti meg a különbségeket: aki ad, bőkezűbbé válik, amikor érzi, hogy a másiktól kegyelmet kap azáltal, hogy ajándékát elfogadja; és viszont, aki tudja, hogy valamit kap, de annak is tudatában van, hogy a jótétemény elfogadásával jót tesz, a maga részéről megőrzi személyes méltóságát. Ez segíti az emberek közötti magasabbrendű kapcsolat kialakulását.

A nemes emberi kapcsolatok feltétele az irgalom

87. Így tehát az irgalom elengedhetetlen föltétele annak az emberek közötti kapcsolatoknak, melyek tiszteletben tartják az emberi értékeket és a kölcsönös testvériességet. Ilyenféle kötelék azonban nem alakulhat ki az emberek között, ha kapcsolataikat csak az igazságossághoz akarják szabni, mert bármilyen formában valósul is meg az igazságosság, elmondható, hogy szüksége van arra, hogy a szeretet "helyesbítse"; az a szeretet, mely Szent Pál szava szerint "türelmes és jóságos", vagy más szóval élve, magába foglalja az irgalmas szeretet tulajdonságait, melyek az Evangélium és a keresztény vallás sajátos jellemzői.

Akiknek különösen is szükségük van az irgalmas szeretetre

88. Említettük, hogy az irgalmas szeretet magában foglalja azt az érzékenységet és

finomságot, melyet a tékozló fiú példabeszéde,[123] valamint az elveszett bárány és drachma hasonlata[124] oly szépen bemutat. Ezért az irgalmas szeretetre leginkább azoknak van szükségük, akik egymás közvetlen közelében élnek: a házastársaknak, a szülőknek és gyermekeknek, a barátoknak; de nem szabad hiányoznia sem a nevelésből, sem a lelkipásztori munkából.

A világ emberibbé tételéhez szükséges irgalom

89. Az irgalmas szeretet gyakorlásának területe természetesen ennél sokkal szélesebb körű. VI. Pál pápa gyakran rámutatott, hogy a "szeretet kultúrája"[125] az a cél, amelyre minden társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai törekvésnek irányulnia kellene. Ehhez azonban hozzátehetjük, hogy ezt a célt soha nem fogjuk elérni, ha az emberiség kényes kérdéseinek oldozgatása közben a "szemet szemért, fogat fogért"[126] szabályához igazodunk, és nem törekszünk arra, hogy ezt a szabályt egy más lelkülettel alapjában megújítsuk. Ebbe az irányba vezet minket a II. Vatikáni Zsinat is, amikor ismételtén sürgeti a világ emberiesebbé tételét[127], és ezt a mai Egyház feladatai közé sorolja. Az ember világa azonban csak akkor tehető emberiesebbé, ha a sokféle kapcsolat mindegyikében az igazságossággal együtt az "irgalmas szeretet", az Evangélium messiási üzenete is érvényesül.

Az irgalom a megbocsátásban ölt testet

90. Az emberek világa csak akkor tehető "emberiesebbé", ha valamennyi kölcsönös kapcsolatban, amelyek az ember erkölcsiségéhez tartoznak, helyet és időt hagyunk az Evangélium által oly szükségesnek tartott bűnbánat számára. A világban ugyanis a megbocsátás a jele annak, hogy jelen van a bűnnél erősebb szeretet. Továbbá ez a megbocsátás a megbékélésnek is feltétele, mégpedig nemcsak az ember és Isten kapcsolatában, hanem az emberek egymás közötti kapcsolataiban is. Mert ha a világot megfosztanánk a megbocsátástól, nem maradna egyéb, mint a rideg és tekintet nélküli igazságosság, melyre hivatkozva mindenki a saját jogait védené a többiekkel szemben, s közben az emberben lappangó sokformájú önzés az életet és az emberi közösséget olyanná formálná, melyben a hatalmasok elnyomják a gyengéket, és mindenki mindenkinek ellensége.

"Miképpen mi is megbocsátunk"

91. Éppen ezért az Egyháznak legfontosabb teendői között kell számon tartania -- szüntelenül, de mostanában különösen is --, hogy hirdesse és beoltsa az életbe az irgalom misztériumát, mely legtökéletesebben Jézus Krisztusban mutatkozott meg. De e misztérium nemcsak a hívők közösségéből álló Egyház, hanem bizonyos értelemben minden ember számára is egy másfajta élet princípiuma, mint amelyet az ember tud kialakítani, aki a benne működő hármasság hatalma alatt áll.[128] E misztérium erejével parancsolta meg nekünk Krisztus, hogy mindig bocsássunk meg. Hányszor elmondjuk a szavakat, melyekre Ő tanított minket: "Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek", ti. azoknak, akik ellenünk követtek el valami bűnt![129] Igen nehéz volna leírni az érzést, melyet e szavak jelentenek és ébresztenek bennünk, mert mi mindent fölidéznek bárkinek a másik emberről és saját magáról! Hiszen a megszólításból, mely

testvéri közösségre hívott meg minket, azonnal következik a fölismerés, hogy sokszorosan adósai vagyunk egymásnak. Ezért buzdítja Szent Pál a hívőket arra, hogy "viseljék el egymást a szeretetben".[130] Micsoda tanítás rejlik e szavakban az ember, a felebarát, az önmagunk iránti alázatról! Micsoda iskolája nyílik itt annak, hogy a jóakaratot mindennapi életünk legkülönbözőbb helyzeteire elsajátítsuk! Ha ezt a tanítást figyelmen kívül hagyánk, mi maradna az élet emberiségéből és az ún. humánus nevelésből?

A megbocsátó irgalom nem rombolja az igazságosságot

92. Krisztus ugyanis olyan erővel hangsúlyozza a megbocsátás szükségességét, hogy amikor Péter megkérdezi tőle, hogy vajon hányszor kell megbocsátania felebarátja bűnét, az Úr egy képletes számmal válaszol: "hetvenszer hétszer",[131] azt akarván ezzel kifejezni, hogy bárkinek és bármikor megbocsáthat. Az azonban nyilvánvaló, hogy ez a mérhetetlenül tág megbocsátás a legkevésbé sem akarja rombolni az igazságosság igaz követelményeit. A megbocsátásnak ugyanis a helyesen értett igazságosság a célja. Az evangélium egyetlen helyén sem jelent engedékenységet a rosszal, a botránnyal, a jogtalansággal vagy a rágalmozással szemben. És ugyanez érvényes a megbocsátás forrására, az irgalomra is, hiszen a rossz jóvátétele, a botrány helyrehozása, a jogtalanság, a rágalmozás kiengesztelése minden egyes esetben feltétele a megbocsátásnak.

Az irgalom az igazságosság legnemesebb formája

93. Így tehát az igazságosság fundamentuma és egész épülete mindig az irgalmasság birodalmának területére épül. Ez azonban az igazságosságnak új jelentést ad, amely a legegyszerűbben és a legteljesebben a megbocsátásban kerül napvilágra. Ugyanis a megbocsátás mutatja meg -- az "elégítetlen" és a "fegyvernyugváson" túlmenően, amelyek az igazságosság tartozékai --, hogy szeretetre van szükség ahhoz, hogy az ember megbocsátó tudjon lenni. Ahhoz viszont, hogy a szeretet arca föl tudjon ragyogni, elengedhetetlen, hogy az igazságosság feltételei megvalósuljanak. A tékozló fiú példabeszédét vizsgálva már láttuk ezt a gondolatot: az, aki megbocsát, és az, akinek megbocsátanak, valami alapvető jóban találkozik, ti. abban a méltóságban, amely az ember természetes kincse. Következésképpen ennek a kincznek nem szabad elvesznie, s őrzéséből, illetve megtalálásából a legnemesebb öröm származik.[132]

Az Egyház köteles szolgálata az irgalmas megbocsátás

94. Az Egyház méltán tekinti saját feladatának és köteles szolgálata céljának, hogy megőrizze a megbocsátás igazi természetét, mind az életben és az erkölcsökben, mind a nevelésben és a lelkipásztori munkában. Ezt azonban másképp nem tudja biztosítani, csak ha őrzi a forrást, azaz Isten Jézus Krisztusban kinyilatkoztatott irgalmának misztériumát.

Az irgalom szolgálata szegénységet követel

95. Az Egyház egész tevékenységének minden részlete -- melyekről a legutóbbi Zsinat sok mindent elmondott, s melyeket az apostoli munka századokon át föltárt -- erre az egy tényre alapszik: "az Üdvözítő forrásaiból meríteni".[133] Innen több gyakorlati szabály következik az Egyház számára feladata végrehajtásában, mind az egyes hívők, mind a közösségek, mind az egész nép vonatkozásában. Másként azonban lehetetlen "meríteni az Üdvözítő forrásaiból", mint az Ő szegénységének szellemében, melyre minket az Úr szavával és példájával meghívott: "Ingyen kaptátok, ingyen adjátok".[134] Ily módon az egész Egyház életében és szolgálatában -- az egész nép és a felszentelt szolgák tanúságtételében, akik az evangéliumi szegénység által tanúságot tesznek Urunk "csodálatos műveiről" -- sokkal jobban megmutatkozhat az "irgalomban gazdag Isten".

BEFEJEZÉS

IMÁDKOZZUNK ISTEN IRGALMÁÉRT

Az Egyháznak könyörögnie kell az isteni irgalom elnyeréséért

96. Az Egyház hirdeti és különféle módokon tapasztalja a megfeszített és föltámadt Krisztusban kinyilatkoztatott isteni irgalom igazságát. Továbbá maga is törekszik arra, hogy gyakorolja az irgalmat az emberek által és az emberek iránt, mert megérti, hogy ez a legegységesebb föltétele annak, hogy az "emberibb" és jobb világért akár most, akár a jövőben valamit valóban tenni lehessen. Azonban soha, egyetlen történelmi korszakban -- különösen olyan időszakban, mint a mi korunk -- sem feledkezhet meg az Egyház arról, hogy könyörögve imádkozzék Isten irgalmaért a rossz sok fajtája ellen, amelyek szorongatják és fenyegetik az emberi nemet. Ez egyébként a Jézus Krisztusban élő Egyház elsődleges joga és kötelessége: joga és kötelessége Isten és az emberek iránt. Minél inkább eltávolodik az ember Istentől és az irgalom misztériumától, s minél inkább elveszíti a világ eszméinek hatására az "irgalom" szó értelmét, az Egyháznak annál inkább joga és kötelessége, hogy "hathatós kiáltással"[135] forduljon az isteni irgalomhoz. Ez a hathatós kiáltás különösen is sajátja korunk Egyháznak: Isten felé irányul, hogy segítségül hívja annak irgalmát, akitől -- ezt vallja és hirdeti az Egyház -- szilárd bizonyosságot kaptunk az irgalomról a keresztre szegezett és a halálból föltámasztott Krisztusban, a húsvéti misztériumban. Ez a húsvéti misztérium magába foglalja az irgalom teljes kinyilatkoztatását, ti. annak a szeretetnek kinyilatkoztatását, mely erősebb a halálnál és hatalmasabb a bűnnél és mindenfajta rossznál; a szeretetét, mely fölemeli az embert a legnagyobb bukásokból, és kiszabadítja a legnagyobb veszedelmekből is.

Hirdetnie kell a mai ember felé is az irgalmat

97. Korunk emberei e fenyegető veszedelmeket nagyon is átérzik. Amit erről fentebb mondtunk csak igen halvány árnyéka a valóságnak. A mai ember ugyanis gyakran teszi föl szorongva a kérdést: vajon hogyan oldhatók meg azok a félelmetes feszültségek, melyek

rátelődtek a világra, és az emberek között is mutatkoznak? És ha ez a mai ember nem meri kiejteni az "irgalmasság" szót, vagy saját, vallásos érzékétől megfosztott lelkiismeretében nem érzi azt hitelesnek, az Egyháznak annál inkább ki kell mondania, és nem csupán a saját, hanem korunk minden egyes embere nevében is.

A megismert, gazdag tartalmú irgalomért könyörgünk

98. Mindezek után kell, hogy az irgalomról az előbbieken elmondottak buzgó imádsággá váljanak: egy olyan kiáltássá, mely a mai világban élő ember szükséglete szerint szólítja az irgalmat. E kiáltásban benne kell csengenie mindannak az igazságnak, amit az irgalomról a Szentírás, a Hagyomány, továbbá Isten népének sok évszázados hívő tapasztalata mond el. Ezzel a kiáltással, miként egykor a próféták, segítségül hívjuk Istent, aki teremtményeinek egyikét sem gyűlölheti,[136] nevezetesen azt az Istent, aki hűséges a saját atyaságához és szeretetéhez. És miként a próféták, mi is azt a szeretetet hívjuk segítségül, melynek anyai természete is van, és anyához hasonlóan követi minden egyes fiát; megkeresi az elveszett bárányokat, akárhányan legyenek is; még ha a világban a gonoszság a jóság fölé kerekedne is, még ha korunk emberisége bűneivel kiérdemelte volna az új "vízözönt", mint ahogy Noé kora egykor kiérdemelte. Ahhoz az atyai szeretethez folyamodunk, amelyet Krisztus messiási műve tár föl előttünk, s amely a kereszten, az Ő halálában, majd feltámadásában érte el tetőpontját! Meneküljünk Istenhez Krisztus által, megemlékezvén a Magnificat énekéről, melyben Mária magasztalja a "nemzedékről nemzedékre" szóló irgalmat. Könyörgjünk Istenhez az irgalomért századunk embere számára! Az Egyház, amely Mária példája szerint arra törekszik, hogy Istenben az emberek Anyja legyen, ebben az imádságban fejezze ki anyai gondoskodását és hűséges szeretetét, amely szeretetből a könyörgés súlyos kötelezettsége származik.

Az Egyház könyörgése minden ember javára szól

99. Emeljük föl tehát könyörgő szavunkat azzal a hittel, reménnyel és szeretettel, amelyet Krisztus oltott a lelkünkbe. Az ilyen szeretet: szeretet Isten iránt, akitől korunk embere nem ritkán eltávolodott, sőt elidegenedett, amikor többször is úgy ítélte, hogy számára Isten "fölösleges". Ezzel a szeretettel akarjuk -- átérezvén azt a sértést és elutasítást, amellyel századunk embere Istent megbántja -- a kereszten levő Krisztussal együtt kiáltani: "Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!"[137] Ugyanakkor ez a szeretet: szeretet az emberek iránt is, mégpedig minden kivétel vagy megosztás nélkül: nincs tekintettel sem fajra, sem kultúrára, sem nyelvre, sem világnézetre; és nem tesz különbséget barát és ellenség között. Ez az emberek iránti szeretet, miközben minden egyes ember számára az összes igazi értéket óhajtja -- egyes emberi közösségeknek és családoknak, nemzeteknek és társadalmi rétegeknek, fiataloknak és időseknek, szülőknek, öregeknek és betegeknek egyaránt --, feltétel nélküli mindenkivel szemben. Hiszen ez a szeretet valójában gondoskodást jelent egyrészt arról, hogy mindenki megkapja az összes igazi értéket, másrészt, hogy elűzzön és meggyógyítson mindenfajta rosszat.

A nem hívőknek is meg kell érteniük az Egyház aggodalmát

100. És ha kortársaink közül valaki nem részese annak a hitnek és reménynek, mely minket, Krisztus szolgáit és Isten misztériumainak sáfárait vezérel,[138] hogy a történelem e jelen percében Isten irgalmáért könyörögjünk az emberi nem számára, az legalább annyit tegyen, hogy értse meg aggodalmunkat, melynek forrása a szeretet az ember és minden iránt, ami az emberé, s ami kortársaink megítélése szerint igen nagy veszélyben forog. Krisztus misztériuma -- mely az ember nagyszerű hivatását föltárva arra készítetett minket, hogy a *Redemptor Hominis* kezdetű enciklikánkban ismételten is hangsúlyozzuk az ember hasonlíthatatlan méltóságát -- arra is szólít, hogy hirdessük az irgalmat, mint a könyörülő Isten Krisztus misztériumában bemutatott szeretetét. Ez a misztérium arra is hív, hogy forduljunk az irgalom felé, és nagyon kérjük azt az Egyház és a világ történelmének jelen nehéz és döntő szakaszában, most, amikor a második évezred végéhez közeledünk.

Krisztus nevében, Máriával és a szentekkel együtt imádkozunk

101. A megfeszített és föltámadt Jézus Krisztus nevében, az Ő messiási művének szellemében, mely az emberi nem történelmében mindenkor jelenlevő marad, fölemeljük szavunkat és imádságunkat, hogy a történelem jelen szakaszában ismét megmutatkozzék az a szeretet, mely az Atyában van a Fiú és a Szentlélek által; bizonyuljon a jelen világban is hatalmasabbnak minden rossznál; ti. hatalmasabbnak a bűnnél és a halálnál. Mária közbenjárásával könyörgünk, aki szüntelenül hirdette a "nemzedékről nemzedékre" szóló irgalmat. De imádságunkhoz mindazok közbenjárását is várjuk, akikben a hegyi beszéd szavai már valóra váltak: "Boldogok az irgalmasok, mert ők majd irgalmat nyernek".[139]

Az Egyház azért él, hogy az irgalom jele legye

102. A II. Vatikáni Zsinat nagyszerű művének végrehajtásában mindig annak a tudatnak kell vezérelnie az Egyházat -- mely a mai korban egy új stílussal akar élni, ezt joggal vesszük észre --, hogy tevékenysége által semmiképpen sem zárkozhat önmagába. Hiszen egész életének az a célja, hogy föltárja Istent, mégpedig azt az Atyát, aki megadta nekünk, hogy Krisztusban "lássuk" Őt.

103. Minél hevesebben ellenkezik az emberi történelem, minél élesebben mutatkoznak korunk világi kultúrájának különbségei és minél inkább tagadja az emberiség Istent, annál inkább kell közelednünk ahhoz a misztériumhoz, amely öröktől fogva Istenben rejtőzött, majd Jézus Krisztus által az időben valóban közöltetett az emberrel. Végezetül szerető lélekkel adjuk rátok apostoli áldásunkat! Kelt Rómában, Szent Péternél, 1980. november 30-án, Advent első vasárnapján, pápaságunk harmadik évében.

II. JÁNOS PÁL PÁPA

Függelék

Amikor az ószövetségi könyvek az irgalmat meghatározzák, többnyire két kifejezéssel élnek, melyek között igen finom jelentésbeli különbség van. Elsősorban a *hesed* szót használják, amely a jóság szívbeli érzületét jelenti. Valahányszor ez a jóság két ember között megszületik, már nem csupán jóakarói egymásnak, hanem valami belső kötelezettség miatt hűségesek is egymáshoz. Ha a *hesed* kegyelmet (*gratia*) vagy szeretetet (*amor*) jelent, az ebből a hűségből következik. Mivel pedig a szóban forgó kötelezettség nemcsak erkölcsi természetű, hanem szinte jogi jellegű, ezért nem változik. Így valahányszor a *hesed* szót az Ószövetségben az Úrra vonatkoztatják, ez mindig amiatt a szövetség miatt történik, amit Isten Izraellel kötött. Bár e szövetség Isten részéről Izrael számára ajándék és kegyelem volt, amikor tettekben kellett megnyilatkoznia, a *hesed* szinte törvény erejével bírt. Ez a jogi természetű kötelezettség, amikor Izrael a szövetséget megszegte és föltételeit nem teljesítette, Isten részéről többé nem állt fenn. De a *hesed* épp akkor mutatta meg maga magasabbrendűségét, amikor már mint jogi kötelék nem létezett: annak mutatkozott ugyanis, ami kezdetben volt, ti. szeretetnek, mely szabadon ajándékoz; olyan szeretetnek, amely erősebb a hitszegésnél, s kegyelemnek, amely hatalmasabb a bűnnél. Ez a "népem (hűtlen) leánya" iránti hűség (Vö. Jer 4,3; 6) valójában Isten hűsége önmagához. Ez a *hesed me'emet* szópár igen gyakori használatában mutatkozik meg (azt jelenti: kegyelem és hűség), amit tautológiának vélhetnénk. (Vö. pl. Ez 34,6. 2Sám 2,6; 15,20. Zsolt 24,10; 39,11 skk; 84,11; 137,2. Mík 7,20) "Nem miattatok teszem majd, Izrael háza, hanem az én szent nevem miatt". (Ez 36,22) Izrael - mivel a szövetségszegés bűne terhelte -- már nem merte igényelni Istentől (törvényes) igazságosság alapján a *hesedet*, mégis kitartott és ki kellett tartania a reményben, s bízta kellett abban, hogy el fogja nyerni, mivel Isten a szeretetére ígéretet tett. Az ilyen szeretetnek pedig a bűnbocsánat, a kegyelembe való visszafogadás és a szövetség megújítása a következménye.

Az irgalom másik szava, melyet hasznos lesz bemutatni az Ószövetség nyelvéből: a *rahamim*. A *hesed* jelentésétől egész kicsiben különbözik csak. Amíg ugyanis a *hesed* az önmagához való hűséget és a szeretetben adott ígéret kötelezettségét világítja meg (és ezek joggal tekinthetők férfias tulajdonságoknak), addig a *rahamim* már eredetében az anyai szeretet jelzi (a *reham* anyaméhet jelent). Abból a kezdettől fogva főnálló és mélyreható kötelékből, sőt összeköttetésből, amely az anya és magzata között létezik, egész különleges kapcsolat, egyedülálló szeretet származik. Ez a szeretet mindkét részből ingyenesnek és ki nem érdemelhetőnek mondható; és a benső kapcsolatot jelenti, mivel a szív követelménye. Így tehát a *rahamim* a *hesed* által jelzett "férfias", önmagához való hűségnek mintegy "nőies" változata. E pszichológiai alapnak megfelelően a *rahamim* érzések sorát szüli, melyek között megtaláljuk a jóságot és a gyengédséget, a türelmet és a megbocsátást, azaz az elnézésre készséges akaratot. Az Ószövetség ezeket a tulajdonságokat mind állítja az Úrról, amikor róla beszélve a *rahamim* szót használja. Izaiásnál ezt olvassuk: "Vajon meglepedkezhetsz-e az asszony csecsemőjéről, hogy ne könyörüljön magzatán? és ha ő meg is feledkezne, én akkor sem feledkezem meg rólad". (Iz 49,15) Az Ószövetségben sok helyen találkozunk ezzel a szeretettel, amely az anyaság titka miatt hűséges és legyőzhetetlen; néha úgy mutatkozik meg, mint veszedelemből, főleg ellenségektől való szabadítás, máskor mint a bűnök megbocsátása - akár az egyénnek, akár egész Izraelnek bűnéről van szó --, ismét máskor mint az ígéret és az (esztatológikus) remény beteljesítése az emberi hűtlenség ellenére, miként Ozeásnál olvassuk: "Meggyógyítom hűtlenségüket és szívemből szeretni fogom őket". (Oz 14,5) Az Ószövetség nyelvében más kifejezéseket is találunk, amelyek az irgalmat jelzik, de ez a szó különös figyelmet érdemel. Bennük ugyanis nyilvánvalóan megmutatkozik az ősi antropomorf szemlélet: a Szent Könyvek szerzői, amikor az isteni irgalmat szemlélik, olyan kifejezéseket használnak, melyek kortársaik tapasztalatának és tudásának felelnek meg. A

Septuaginta görög fordításában kevesebb az irgalmat jelző szavak fajtája, mint a héberben: vagyis nem jelzik azokat a finom különbségeket, melyeket az Írás ősi nyelve jelzett. Az Újszövetség azonban abból a gazdagságból és mélységből lép tovább, melyet az Ószövetség mutatott.

Így tehát egy rövid összefoglalásban megkaptuk az Ószövetség örökségéből az isteni irgalom sokféle kifejezési formáját, valamint a Szentírásra jellemző antropomorf "pszichológiát" Istenről: az Ő szeretetének finom képét, mely a rosszal, különösen az ember és a nép bűnével találkozva irgalomként tárul ki. Ez a kép nem csupán az inkább általános jelentésű *hanan* szóból bontakozik ki, hanem a *hesed* és a *rahamim* szavak jelentéséből is. A *hanan* tágabb körű fogalom: a kegyelmet jelöli, mely magába zárja a kegyes jóakaratot és a nagylelkű készséget.

Az említett fontosabb tartalmak mellett az Ószövetség irgalomfogalmához a *hamal* szó is hozzátartozik. Ez jelenti a 'megkegyelmezést (a legyőzött ellenségnek)', továbbá: 'irgalmat és könyörületet mutatni valaki iránt', és ebben foglaltatik benne a bűnbocsánat. Hasonlóképpen a *hús* szó is irgalmat és könyörületet jelent, de többnyire mint érzelmet. Ezeket a szavakat azonban a Szentírásban ritkábban használják. Meg kell említenünk még az '*emet* szót, melynek elsődleges jelentése 'szilárdság', 'biztonság' (a görög fordításban: 'igazság', valamint 'hűség'), és ezzel az árnyalattal kapcsolódik az irgalom tulajdonképpeni szavához, a *hesedhez*.

Jegyzetek:

- [1] Ef 2,4
- [2] Vö. Jn 1,18; Zsid 1,1 skk
- [3] Jn 14,8 sk
- [4] Ef 2,4 sk
- [5] 2Kor 1,3
- [6] Gaudium et Spes 22. p. (Az II. vatikáni Zsinat tanítása, Budapest 1975. SZIT457-458. o.)
- [7] Redemptoris Hominis 14. p. Bp. 1980. SZIT 44-46. o.
- [8] 1Tim 6,16
- [9] Róm 1,20
- [10] Jn 1,18
- [11] 1Tim 6,16
- [12] Tit 3,4
- [13] Vö. Ef 2,4
- [14] Vö. Ter 1,28
- [15] Gaudium et Spes 58. p. im. 481. o.
- [16] 2Kor 1,3
- [17] Mt 6,4; 6,18
- [18] Vö. Ef 3,18. Lk 11,5-13
- [19] Lk 4, 18 sk
- [20] Lk 7, 19
- [21] Lk 7, 22
- [22] 1Jn 4, 16
- [23] Vö. Ef 2,4
- [24] Lk 15, 11-32
- [25] Lk 10,30-37
- [26] Mt 18, 23-35
- [27] Mt 19, 12 skk; Lk 15, 3-7
- [28] Lk 15,8 skk

- [29] Mt 22, 38
 [30] Mt 5,7
 [31] Vö. Bir 3,7 skk
 [32] Vö. 1Kir 8, 22-53
 [33] Vö. Mik 7,18 skk
 [34] Vö. Iz 1,18; 51,4-16
 [35] Vö. Bar 2,11-3,8
 [36] Vö. Neh 9
 [37] Vö. Oz 2,21-25. Iz54,6 skk
 [38] Vö. Jer 31,20. Ez 39,25-29
 [39] Vö. 2Sám 11., 12. ff; 24,10
 [40] Vö. Jób könyve
 [41] Vö. Eszt 4,17 skk
 [42] Vö. pl. Neh 9,30 skk. Tób 3,2 sk; 11 sk; 8,16 sk; Makk 4,24
 [43] Vö. Kiv 3,7 sk
 [44] Vö. Iz 63,9
 [45] Vö. Kiv 34,6
 [46] Vö. Szám 14,18. 2. Krón 30,9. Neh 9,17. Zsolt 85,15. Bölcs 15,1. Sir 2,11. Joel 2,13
 [47] Vö. Iz 63,16
 [48] Vö. Kiv 4,22
 [49] Vö. Oz 2,3
 [50] Vö. Oz 11,7 skk. Jer 31,20. Iz 54,7
 [51] Vö. Zsolt 102 és 144
 [52] Lásd a függelékben
 [53] Vö. Zsolt 39,11; 97,2 sk. Iz 45,21; 51,5-8; 56,1
 [54] Bölcs 11,24
 [55] 1Jn 4,8.16
 [56] Jer 31,3
 [57] Iz 54,10
 [58] Jn 4,21-24. Zsolt 145,9. Sir 18,8-14. Bölcs 11,23-12,1
 [59] Jn 14,9
 [60] Minkét esetben a *hesedről* van szó. Ti. a hűségéről, amelyet Isten népe iránti szeretetből valósít meg: az ígéretekhez való hűségéről, amely Isten Anyjának anyaságában nyeri el teljes megvalósulását (vö. Lk 1,49-54).
 [61] Vö. Lk 1,72. Itt is a *hesed* értelmében van szó az irgalomról, a következő mondatokban ugyanis, amikor Zakariás Isten irgalmasságáról beszél, világosan kifejezi a másik gondolatot a *rab mim* szóval (latinban: *viscera misericordiae*), amely az isteni irgalmat inkább az anyai szeretet oldaláról jelzi (lásd az 52. jegyzetet a függelékben).
 [62] Lk 15,11-32
 [63] Vö. Lk 15,18-19
 [64] Lk 15,20
 [65] Lk 15,32
 [66] Vö. Lk 15,3-6
 [67] Vö. Lk 15,8-9
 [68] 1Kor 13,4-8
 [69] Róm 12,21
 [70] Vö Exultet a húsvéti vigiliából.
 [71] ApCsel 10,38
 [72] Mt 9,35
 [73] Vö. Mk 15,37; Jn 19,30

- [74] Iz 53,5
- [75] 2Kor 5,21
- [76] Uo.
- [77] Vö. Nicea-Konstantinápolyi Hitvallás.
- [78] Jn 3,16
- [79] Vö. Jn 14,9
- [80] Mt 10,28
- [81] Fil 2,8
- [82] 2Kor 5,21
- [83] Vö 1Kor 15,54-55
- [84] Vö. Lk 4,18-21
- [85] Vö. Lk 7,20-23
- [86] Vö. Iz 35,5; 61,1 skk
- [87] 1Kor 15,4
- [88] Jel 21,1
- [89] Jel 21,4
- [90] Vö. Jel 21,4
- [91] Jel 3,20
- [92] Vö Mt 24,35
- [93] Vö. Jel 3,20
- [94] Mt 25,40
- [95] Mt 5,7
- [96] Jn 14,9
- [97] Róm 8,32
- [98] Mk 12,27
- [99] Jn 20,19-23
- [100] Zsolt 88,2
- [101] Lk 1,50
- [102] Vö. 2Kor 1,21-22
- [103] Lk 1,50
- [104] Vö. Zsolt 84,11
- [105] Lk 1,50
- [106] Vö. Lk 4,18
- [107] Vö. Lk 7,22
- [108] Lumen gentium 12. p. im. 79-80. o.
- [109] Gaudium et Spes 10. p. im. 450. o.
- [110] Uo. im. 451. o.
- [111] Mt 5,38
- [112] Vö. Jn 14,9-10
- [113] Vö. Jn 14,9-10
- [114] Vö. 1Kor 11,26
- [115] Jn 3,16
- [116] 1Jn 4,8
- [117] Vö. 1Kor 13,4
- [118] 2Kor 1,3
- [119] Róm 8,26
- [120] Mt 5,7
- [121] Vö. Mt 25,34-40
- [122] Vö. 1Kor 13,4
- [123] Vö. Lk 15,11-32

- [124] Vö. Lk 15,1-10
[125] Vö. Insegnamenti di Paolo VI., XIII. kötet (1975) 1568. o.
[126] Mt 5,38
[127] Gaudium et Spes 40. p. im. 468. o.; VI. Pál pápa Paterna cum Benevolentia adh. apost. 1,6 pp. AAS 67 (1976) 7-9; 17-23. o.
[128] Vö. 1Jn 2,16
[129] Mt 6,12
[130] Ef 2,4. vö. Gal 6,2
[131] Mt 18,22
[132] Vö. Lk 15,32
[133] Vö. Iz 12,3
[134] Mt 10,8
[135] Vö. Zsid 5,7
[136] Vö. Bölcs 11,24. Zsolt 144,9. Ter 1,31
[137] Lk 23,34
[138] Vö. 1Kor 4,1
[139] Vö. Mt 5,7